

# TOKAT'IN KÜLTÜREL PEYZAJ DEĞERLERİ

Aysun ÇELİK\*

## GİRİŞ

Kentler tarihsel süreç içerisinde sürekli yerleşilen, toplumsal yaşama sahne olan ve önemli olayların geçtiği mekânlardır. Kentler, birçok şeyin bir araya gelmesidir: “Anıların, arzuların, kültürün ve onların izlerinin”<sup>1</sup>. Diğer bir ifade ile “kent” “tarihin farklı dönemlerine ait fiziksel, sosyal ve kültürel katmanların tarihsel süreklilik içinde üst üste yığılması sonucu oluşan fiziksel, mekânsal, sosyal bir ortamdır”<sup>2</sup>. Tarihi süreç içinde toplumlar yaşadıkları çevreleri ve kentleri oluştururken buldukları çevrenin yerleşimsel ve dokusal özellikleri ile sosyal ve yönetsel özelliklerini mekâna yansıtarak alana özgün kimlik kazandırmışlardır<sup>3</sup>. İklim, bitki örtüsü, topografik yapı, fauna, coğrafi konum, su ögesi, jeolojik ve jeomorfolojik özellikler gibi doğal peyzaj elemanlarındaki bu farklılıklar kentlerin peyzajında da farklılıklara neden olmakta, kentleri birbirinden farklı kılmakta ve kentlere farklı kimlik kazandıran kültürel peyzajlar ortaya çıkarmaktadır.

Kültürel peyzaj kavramı, ilk olarak 1987 yılında UNESCO Dünya Miras Komitesi tarafından kullanılmış ve bu komite ilk olarak 1992 yılında kültürel peyzaj kategorisinde tanımlanan miras alanlarını Dünya Miras Listesi<sup>4</sup>'ne de dahil etmeye başlamıştır<sup>5</sup>.

---

\* Prof. Dr. Aysun Çelik. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Bahçe Bitkileri Bölümü, Tokat, Türkiye, Orcid ID: 0000 0001 5289 2176

<sup>1</sup> Enis Yeter, *Kentsel Gelişme ve Kültür Değerleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2007.

<sup>2</sup> Gaye Birol, "Bir Kentin Kimliği ve Kervansaray Oteli Üzerine bir değerlendirme.", *Arkitekt Dergisi*, S.514.1, Kasım 2007, s.46-54.

<sup>3</sup> Selvinaz Gülçin Bozkurt, "Kahramanmaraş Depremi Sonrasında Hatay'da Kaybolan Kültürel Peyzaj Değerlerinin Analizi.", *Journal of Architectural Sciences and Applications*, 8. Special Issue, Ekim 2023, s.124-141.

<sup>4</sup> UNESCO, *Cultural Landscapes: The Challenges of Conservation.* UNESCO World Heritage Centre, Paris 2003.

<sup>5</sup> Mechtild Rössler, "World Heritage Cultural Landscapes: A UNESCO Flagship Programme 1992-2006." *Landscape Research*, Issue 31.4, January 2007, s.333-353.

Kültürel peyzaj farklı araştırmacılar tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. Bunlardan bazılarına göre; kültürel peyzaj, insan dâhil tüm canlı türleri ve doğal süreçleri içeren, insan tarafından değiştirilmiş, sınıflandırılmış ve yorumlanmış, çeşitli estetik, doğal ve kültürel değerler barındıran karmaşık bir mekânsal fenomendir<sup>6</sup>. Kültürel peyzaj; doğal peyzajla beraber içerisinde yer alan insan eylemleri ve inançlarının somut bir tezahürüdür<sup>7</sup>. Kültürel peyzaj, insan etkinliğinin çevrede bıraktığı iz ve toplumun yaşam biçimi ile sosyal ve kültürel etkinliklerinin doğrudan yansımasıdır<sup>8</sup>. Kültürel peyzaj doğa ile insanın el ele vererek oluşturduğu peyzajlardır. Başka bir tanımda da doğanın insanlar tarafından farklı amaçlar doğrultusunda kullanması ile oluşan peyzaj formlarına verilen isim” olarak belirtilmiştir<sup>9</sup>. UNESCO<sup>10</sup> ise kültürel peyzajları; toplumlar ve doğal çevreleri arasındaki yakın ilişkiyi ifade eden, toplumların hafızasında güçlü inançlar ve geleneksel adetler ile özdeşleşen, zaman zaman insanların doğayla ruhani ilişkisini içerebilen kültürel ve doğal miras alanları olarak tanımlanmaktadır.

Dünyanın farklı bölgelerinde ve oldukça geniş bir çeşitliliğe sahip olan kültürel peyzajlar, kültür ve doğal çevre arasındaki karşılıklı etkileşimle zaman içinde değişen, değer kazanan ve bu nedenle doğal, kültürel, görsel, anlamsal nitelikleriyle ifade edilebilen alanlardır<sup>11</sup>. Yerleşilen her alanda doğal peyzajlar kültürel peyzaja dönüşmekte, her kültür kendi izini yaşadığı çevreye yansıtmaktadır. O halde peyzaj, kültürün bir yansımasıdır ve kültürel peyzaj ortak kimlik oluşturmaktadır<sup>12</sup>. Dolayısı ile içinde yaşanan her peyzaj alanı, kültürel peyzaj niteliği taşımaktadır<sup>13</sup>.

<sup>6</sup> Daniel O'Hare, "Interpreting the Cultural Landscape for Tourism Development." *Urban Design International* Issue 2.1, March 1997, s.33-54.

<sup>7</sup> Peter Fowler, "World heritage cultural landscapes, 1992-2002: A review and prospect." *Cultural landscapes: The challenges of conservation*, November 2002, s.16-33

<sup>8</sup> Bozkurt, *agm*.

<sup>9</sup> Günel Akdoğan, "Peyzaj Mimarisi ve Ağaçlandırma Ders Notu". Peyzaj Mimarisi Derneği Yayınları: No: 11, 1975 Ankara, s.1-132.

Gülistan Yener – Atilla Gül, "Kültürel peyzaj değeri açısından yörük kültürünün irdelenmesi." *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 20.2, Haziran 2016, s.197-205

<sup>10</sup> Unesco, *age*.

<sup>11</sup> Selvinaz Gülçin Bozkurt, "Kentleşmenin Safranbolu (Karabük)'nün Kültürel Peyzaj Değişimi Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi." *Journal of the Institute of Science and Technology*, 12.1, Ocak 2022, s.476-488.

<sup>12</sup> Yılmaz Arı - Abdullah Köse, "İnsan-Çevre Etkileşimini Yorumlamada Yeni Bir Alternatif: Kültürel Coğrafya." *Ulusal Coğrafya Kongresi*, 2005, s.51-59.

<sup>13</sup> Emel Baylan, "Kültürel peyzaj ve yere bağlılık: Van Kenti örneği." *Yuzuncu Yıl University Journal of Agricultural Sciences*, 29.1, Mart 2019, s.10-23.

Değişen, dönüşen ve gelişen dünyada pek çok kavram anlamını yitirmekte ya da farklı anlamlar kazanmaktadır. Değişim kavramı her ne kadar içerisinde heyecan barındırsa da, bazen var olanı korumak çok daha önemlidir. Zaman içerisinde çeşitli evrelerden geçerek oluşan kültürel peyzajlar, korunması gereken özelliklerin başında gelmektedir<sup>14</sup>. Bozkurt<sup>15</sup>'un da belirttiği gibi kültürel hafızanın, mekanlarda somutlaşmasını sağlayan tüm kültürel peyzaj öğelerinin korunması ve gelecek nesillere aktarılması gerekmektedir. Kültürel peyzajların koruma odaklı kullanım planlamalarının yapılabilmesi konusunda öncelik, alan karakterlerinin belirlenmesi ve kültürel peyzaj envanterlerinin çıkarılmasıdır<sup>16</sup>.

Kültürel peyzajın sürdürülebilmesi için kültürel peyzajın karakteristik özellikleri arasında dengenin sağlanması<sup>17</sup>, peyzajın önemini farkında olunması gerekmektedir. Bu gereklilik çerçevesinde kültürel peyzajın başlıca karakteristik özellikleri ve önemi şu şekilde sıralanabilir:

- Geçmiş uygarlıkların ve sosyo-kültürel değerlerin izlerini taşımaktadır.
- Yerleşim alanı özelliklerini ve yöre kültürünün yaşamını yansıtmaktadır.
- Yerel halkın tarımsal üretim modeli, ürün deseni ve sulama tekniklerini içermektedir.
- Aktif ve pasif rekreasyonel faaliyetler için çeşitli olanaklar sunmaktadır.
- Görsel peyzaj kalitesini artırmaktadır<sup>18</sup>.
- Yıllar içerisinde oluşmakta, geçmiş ve gelecek arasında bir köprü kurmaktadır.
- Kültürel hafızanın mekanlarda somutlaşmasını sağlamaktadır.
- Kentlerin doğru algılanmasını sağlamaktadır.
- Kullanıcılarına huzur, heyecan, eğitim, rekreasyon, ilham, esenlik duygusu gibi deneyimler sunmakta, sosyalleşme, sanat, spor, sağlık, kültür, eğitim

<sup>14</sup> Kevin Lynch, *"The Image of the City"*, The M.I.T Press, Cambridge 1960.

<sup>15</sup> Bozkurt, agm.

<sup>16</sup> Füsün Erduran Nemutlu – Sedanur Ketenci, "Köy Yerleşiminde Kültürel Peyzaj Kapsamında Peyzaj Tasarımı Ulupınar." *Uluslararası Kırsal Turizm ve Kalkınma Dergisi*, 7. 2, 2023, ss.1-16.

<sup>17</sup> R.P.B. Singh, "Rural Cultural Landscapes: Asian Vision Of Man Nature İnterrelatedness And Sustainability." International Symposium on Sustainable Rural Landscape & Planning in Asia Pacific Region, Seoul National University, Seoul, Korea, December 2011, p.1-25.

<sup>18</sup> Paul Selman, *Planning at The Landscape Scale*. The RTPi Library Series, Routledge Taylor & Francis Group, New York 2006.

ve eğlence gibi aktif ve pasif aktiviteleri içeren farklı destinasyonlar oluşturmaktadır<sup>19</sup>.

• Doğal ve kültürel (somut olan ve somut olmayan) öğeler barındırmaktadır.

• Toplumsal değerleri yansıtmaktadır.

Bu özellik ve önemlerinden dolayı kültürel peyzajlar, sadece ait oldukları milletler için değil evrensel öneme sahip değerler olarak ele alınmalıdır.

Bir alanın hangi kriterleri taşıdığına kültürel peyzaj kategorisinde değerlendirilebileceği UNESCO'nun Dünya Mirası Sözleşmesinin Uygulanmasına Yönelik Operasyonel Kılavuz'la da belirtilmektedir<sup>20</sup>. Bunlar;

- Taşınmaz Kültür Varlığı İçermesi
- Kültürel Varlık İçermesi
- Fosil Yatağı İçermesi
- Özel Tarım Türlerine Konu Olması
- Özel Jeolojik Oluşumlara Sahip Olması
- Özel Bitki Türlerinin Yer Alması
- Biyolojik Çeşitliliğe Sahip Olması
- Ender Olması
- Estetik Değer Taşınması
- Kaybolmaya Yüz Tutmuş Olması
- Doğa Tarihinde Simge Olması
- Çevredeki Yaşamdan Referans Almasıdır.

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de kültürel peyzaj değerleri gün geçtikçe azalmakta, kaybolma tehdidi ile karşı karşıya kalmakta ya da değişime uğramaktadır. Türkiye'de kültürel peyzaj kavramının önemli hale gelmesi, Avrupa Peyzaj Sözleşmesi'nin 20.10.2000 tarihinde imzalanıp, 10.06.2003 tarih ve 4881 sayılı Kanun ile Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde onaylanması ve 17.07.2003 yılında yürürlüğe girmesi ile gerçekleşmiştir. Avrupa Peyzaj Sözleşmesi'nin genel amacı, Avrupa'nın her yerinde peyzaj kalitesinin korunması ve artırılması için peyzajların yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası seviyede korunmasını, planlayıcı politikalar ve kurallar uygulanmasını sağlamak için kamuyu, kurumları, yerel ve bölgesel yöneticileri peyzajın önemini ve değerini tanımaya teşvik etmektir. Sözleşme'de Avrupa peyzajları, Avrupa'nın ortak mirasının parçaları olarak görülmekte ve sözleşmeye taraf ülkeler peyzajları korumak, yönetmek ve planlamak için iş birliği yapma konusunda taahhütte bulunmaktadır. Bu sözleşme Türkiye'nin de içinde bulunduğu 40 ülke tarafından

<sup>19</sup> Theano S., Terkenli - Ewa Skowronek - Vasiliki Georgoula, "Landscape and Tourism: European Expert Views on an Intricate Relationship.", *Land*, 10(3), March, 2021, s.327.

<sup>20</sup> Hicran Hanım Halaç - Esra Şahin, "Kültürel Peyzaj Bağlamında Yalvaç İlçesinin Değerlendirilmesi." *Kültür Araştırmaları Dergisi*, S.13, Haziran 2022, s.333-356.

imzalanmıştır. Avrupa Peyzaj Sözleşmesinden kaynaklanan yükümlülükler gereği, Türkiye’de kültürel peyzaj değerleri üzerinde çalışmalar önem kazanmaya başlamıştır.

Türkiye, sahip olduğu doğal, somut ve somut olmayan kültürel peyzaj değerleri açısından ele alındığında çok zengin özellikler barındıran illere sahiptir. Bu illerden birisi de doğa/insan birlikteliğinin zaman içerisinde çok önemli ürünler verdiği, bu ürünlerin uyum içerisinde olduğu, tarih boyunca pek çok dine ve medeniyete ev sahipliği yapmış ve bu çalışmanın da konusu olan Tokat’tır. Çalışmanın amacı, Tokat kültürel peyzaj değerlerini kayıt altına almak, Tokat’ın Dünya Kültürel Peyzaj Listesi’ne dâhil edilebilmesi için farkındalık oluşturmak ve değerini anlamak / anlatmaktır.

### **1. TOKAT'IN PEYZAJ DEĞERLERİ**

#### **1.1. Tokat'ın Doğal Peyzaj Değerleri**

Tokat, Orta Karadeniz Bölgesi'nin iç kesimlerinde yer almaktadır. Tokat ili; Sivas, Yozgat, Amasya, Samsun ve Ordu illeriyle komşudur. Yüzölçümü 10,042 km<sup>2</sup> olan Tokat ili merkez ilçe ile beraber 12 ilçe, 612 köy ve 358 mezradan oluşmaktadır. Tokat'ın iklimi, Karadeniz iklimi ile iç Anadolu'daki step iklimi arasında bir geçiş iklimi özelliği taşımaktadır. Yıl içinde ölçülen ortalama sıcaklık 12.6 C° en yüksek sıcaklık 45.0 C°, en düşük sıcaklık ise -23.4 C°'dir. İlde en fazla yağış 58.9 mm ile en çok Mayıs ayında düşmektedir. Ortalama kar yağışlı gün sayısının en fazla olduğu ay ise Ocak ayıdır. Tokat İl'inde, genellikle ırmakların açıldıkları yerlerde ova ve yaylalar, yaklaştıkları yerlerde ise Karadeniz'e paralel uzanan sıradağlar yüzey şekillerini oluşturmaktadır. Oldukça engebeli bir araziye sahip olan Tokat İl'i'nin kuzeyinde Canik Dağları, orta kısmında Köse ve Yaylacık Dağları, güneyinde ise Deveci Dağları bulunmaktadır. Akarsuların çevresinde geniş ve verimli ovalar yer almaktadır. Bunlar, Kazova, Turhal Ovası, Niksar ve Erbaa ovaları, Artova, Zile Ovası, Maşat Ovası ve İğdır Ovası'dır. Türkiye Deprem Bölgeleri Haritasında; Tokat İl'i'nin büyük kısmı, Merkez İlçe, Almus, Başçiftlik, Erbaa, Niksar, Pazar, Reşadiye ve Turhal ilçe merkezleri 1. derece deprem kuşağında, Zile İlçe Merkezi 2. derece deprem kuşağında ve Artova, Sulusaray ve Yeşilyurt ilçe merkezleri 3. derece deprem kuşağında, yer almaktadır. Tokat'ın arazi yetenek sınıfları I ile VIII arasında olup, büyük toprak grupları, Kahverengi Orman, kireçsiz Kahverengi Orman, Kestane rengi, Alüvyal, Kırmızımsı Kestane rengi, Kolüvyal, Kahverengi, Gri Kahverengi

Podzolik, Kırmızımsı Kahverengi ve Hidromorfik topraklardır. Tokat İli topraklarında bitki örtüsünün yaklaşık olarak %49'u orman ve fundalıklardan, %35'i ekili ve dikili alanlardan, %14'ü çayır ve meralardan ve %2'si ise tarıma elverişsiz alanlardan oluşmaktadır. Ormanlarda en yaygın ağaç türleri karaçam, sarıçam, köknar, gürgen ve sedir olup, ayrıca yer yer fındık, kızılıçık, yabani erik, elma, ahlat, alıç gibi türlere de rastlamak mümkündür. Ovalarda ve vadi tabanlarında ise söğüt ve kavak çoğunluktadır. İlin güney kesimlerinde (Artova ve Zile dolayları) hâkim bitki örtüsü bozkırdır<sup>21</sup>

Tokat İlinde yer alan başlıca akarsular Yeşilirmak ve kolları (Tozanlı, Kelkit, Çekerek)dir. İlin başlıca gölleri Zinav, Güllüköy ve Kaz Gölü'dür. İl içinde ayrıca çok sayıda baraj gölü bulunmaktadır. En büyük baraj gölü Almus Baraj olup diğerleri, Belpınar, Bozınar, Bedirkale, Akbelen, Akıncıköy, Sulugöl, Koçaş, Aşağıgüçlü, Ortaören, Boldacı, Üçyol, Kızık, Güzelbeyli, Bütet baraj gölleridir<sup>22</sup>. İlde su kaynakları olarak ayrıca iki şelale bulunmakta olup, Ocaklı Şelalesi Pazar ilçesinde, Gündoğdu Şelalesi ve Göleti de Reşadiye İlçesi Gündoğdu köyünde bulunmaktadır.

Tokat İli, biyolojik çeşitlilik bakımından oldukça zengindir. Tokat ilinde orman ekosistemi, sulak alan ekosistemi, step ekosistemi ve dağ ekosistemi olmak üzere toplam dört ekosistem bulunmaktadır. Tokat'ın floristik çeşitliliği içerisinde 1086 bitki taksonu bulunmaktadır. Tokat'ta, biyolojik çeşitlilik ve doğa koruma açısından önem taşıyan alpin alanlar bulunmakta olup, bu alanlar endemik bitkiler, geofit bitki toplulukları yönünden oldukça zengindir. Tokat ilinde bulunan endemik bitki sayısı 114 olarak tespit edilmiştir. Endemik türler içerisindeki bitkilerden *Lilium akkusianum* yerel endemik bir bitkidir. Endemik türlerden 4 tanesi tehlike kategorisi bakımından "çok tehlikede" kategorisinde yer almaktadır. Bu durum Tokat İli'nin bitki varlığı yönünden çok zengin olduğunun kanıtlarından biridir. Ekolojik denge unsuru olarak bu ekosistem çeşitlerinin izlenmesi ve korunması çok önemlidir. Tokat İli, fauna bakımından da oldukça zengin olup, Tokat ve çevresinde yayılış gösteren deniz memelileri hariç değişik ordolara ait 53 memeli türü, 60 kuş türü, 3 kaplumbağa, 8 kertenkele ve 4 yılan türü olmak üzere toplam 15 sürüngen türü bulunmaktadır<sup>23</sup>

<sup>21</sup> T.C. Tokat Valiliği, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü (TVÇŞİM) "Tokat 2021 Yılı Çevre Durum Raporu." ÇED ve Çevre İzinleri Şube Müdürlüğü, 2022 Tokat.

<sup>22</sup>TVÇŞİM, 2022.

<sup>23</sup> T.C. Tokat Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, Tokat İli 2014 Yılı Çevre Durum Raporu, Tokat 2015.

Kültürel peyzajlar, dağlar, ovalar, vadiler gibi topografik özellikler, akarsular, göller gibi hidrografik özellikler<sup>24</sup>, jeoloji, flora, fauna gibi tüm doğal peyzaj alanlarının insanlar tarafından kendi yaşam biçimlerine ve isteklerine uygun olarak düzenlenmesi ile oluşmaktadır. Tokat'ın doğal peyzaj özelliklerinin kültürel değişim ile ilişkisi değerlendirildiğinde karşımıza çıkan kültürel peyzaj değerleri aşağıda sıralanmıştır.

Tokat İli, toprak yapısı ve sulanabilir arazilerin (Kazova ve Kelkit Ovası vb.) çokluğu, sulama suyu potansiyelinin (Yeşilirmak, Kelkit ve Çekerek ırmakları, vb.) fazlalığı, iklim elverişliliği ve yükselti farklılığından dolayı çok çeşitli ürün yetiştirmeye elverişlidir. Bu nedenle tarım kültürü içerisinde başta bağcılık olmak üzere meyvecilik, sebzeçilik çok gelişmiştir. Tokat'ta tarımsal faaliyetler içerisinde hayvancılık da bitkisel üretimden sonra ikinci sırayı almaktadır.

Büyük olasılıkla 3-4 milyon yıl önce oluşmaya başlamış ve bölgesel iklim şartlarına bağlı olarak son zamanlara kadar gelişimini devam ettirmiş olan Ballica Mağarası Tokat'ın en güzel jeolojik oluşumudur. Türkiye'nin hiçbir yerinde rastlanmayan soğan sarkıtlarının çeşitliliği, mağaranın çekiciliğini ve özgünlüğünü artırmaktadır. Tokat İli Pazar İlçesinde yer alan mağara ve çevresi 23.03.2007 tarihinde tabiat parkı ilan edilmiştir. Ballica Mağarası aynı zamanda 2. derece doğal sit alanı olarak tescil edilmiştir. İlde bulunan diğer iki mağaradan Devini Mağarası henüz ziyarete açık olmayıp Turhal ilçesinde yer almaktadır. Evrenköy Mağarası ise Zile ilçesinde yer almakta, 04.12.2010 tarih ve 2105 sayılı kararı ile II. derece doğal sit alanı statüsünde de korunmaktadır. Tokat ili'nin jeolojik yapısı burada kaplıca kültürünü de geliştirmiştir. İlde Sulusaray Kaplıcası, Reşadiye Kaplıcası bulunmaktadır. Tokat İli Niksar ilçesinde Ayvaz Parkı'ndan doğan, safra kesesi ve böbrek taşı, yüksek tansiyon ve damar sertliği hastalıklarına iyi geldiği bilinen 0.5 sertlik derecesine sahip Niksar Ayvaz suyu ile, Roma Dönemine ait olduğu düşünülen ve Erbaa ilçesinde bulunan Kilise Suyu da ilin önemli kültürel peyzaj değerlerindedir.

Tokat'ın önemli yaylaları; Akbelen (Bizeri) Yaylası, Batmantaş Yaylası, Dumanlı Yaylası, Karaçam Düden Yaylası, Boğalı Yaylası, Çamiçi Yaylası, Topçam Yaylası, Selemen Yaylası'dır. Bunlardan Akbelen (Bizeri) Yaylası yöredeki en büyük yayla olup, Bakanlar Kurulu'nun 17.12.2012 tarih ve 2012/4153 sayılı kararının 20.01.2013 28537 numaralı Resmî Gazete'de yayınlanmasıyla Turizm Merkezi ilan edilmiştir. Tüm bu yaylalar, hayvancılık, rekreasyonel turizm

---

<sup>24</sup> Halaç-Şahin, *agm*.

amaçları ile kullanılmakta olup, Tokat'ta yaylacılık kültürünü geliştirmiştir. Canik Dağları üzerinde Başçiftlik Kayak Merkezi yer almaktadır. Tokat'ın sahip olduğu doğal peyzaj özellikleri, bazı doğal alanların rekreasyon amaçlı kullanımını geliştirmiştir. Yöre halkı tarafından bilinen ve yoğun olarak kullanılan başlıca mesire alanları; Almus Orman Evleri, Niksar Ayvaz Parkı ve Kent Ormanı, Gümenek Mesire Alanı, Gij Gij Tepesi, Mercimektepe Yamaç Paraşütü Tesisleri, Park Vadi Rekreasyon Alanı, Çamlık Mesire Alanı, Reşadiye Kent Ormanı'dır. Tokat'ın doğal peyzaj özellikleri bakımından özgün değer taşıyan iki alanı doğal sit statüsünde korunmaktadır. Bunlar; Ballıca Mağarası 2. Derece doğal sit alanı ve Evrenköy Mağarası 2. Derece doğal sit alanı'dır. Efkerit Vadisi ise hem doğal hem de arkeolojik sit statüsünde korunan alanlardır.

### 1.2. Tokat'ın Kültürel Peyzaj Değerleri

Tokat merkez nüfusu 2024 yılı TÜİK verilerine göre 201.231 kişi olup, ilçelerle birlikte toplam il nüfusu 612.674 kişidir<sup>25</sup>. İlin ticari potansiyelini genellikle tarım ürünleri (Bağcılık, meyvecilik, tarla tarımı, sebzeçilik, hayvancılık) oluşturmaktadır.

Yeşilirmak havzası üzerinde bulunan Tokat, uygarlıkların merkezi olan Anadolu'da zengin doğal kaynakları, jeostratejik konumu nedeni ile beyliklerin, devletlerin imparatorlukların yaşama ve fetih alanı olmuş<sup>26</sup>, birçok devlete ve beyliğe ev sahipliği yapmış 6000 yıllık tarihî geçmişe sahip bir şehirdir. Tokat'ın yerleşim tarihi Kalkolitik çağ ile (M.Ö. 5400-3000) başlamaktadır. Milâttan önce 1750-1200 yılları arasında Hitit Dönemi ve daha sonra da sırası ile Frigyalılar, Kimmerler, Medler, Persler, Pontus Krallığı, Roma, Bizans İmparatorluğu, Dânişmendliler, Selçuklu Dönemi, Osmanlı İmparatorluğu dönemlerini yaşamış ve Cumhuriyet'in kurulması ile Türkiye Cumhuriyeti dönemini yaşamaktadır. Selçuklular zamanında Anadolu'nun 6. büyük kenti olan Tokat'ta ekonomi ve ticaret gelişmiş, bu dönemde büyük ticaret kervanlarının konakladığı hanlar, kervansaraylar, yol ve köprüler inşaa edilmiştir. Tarih boyunca Tokat'ta Müslüman ve Gayrimüslim (Rum, Ermeni, Yahudi) kültürüne sahip insanlar yaşamışlardır. Bu süreç boyunca Tokat'a birçok farklı isim verilmiştir. Bunlar; Komana Pontika, Pontus Galaticus, Pontus Polemonniakus, Evdoxia ve Dokia'dır.

<sup>25</sup> Tokat İl Nüfus ve Vatandaşlık Müdürlüğü, *İlimiz Nüfus Bilgileri*, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü, <https://www.nvi.gov.tr/tokat/ilimiz-nufus-bilgileri>, son erişim tarihi:23.04.2025.

<sup>26</sup> Aysun Çelik, "Tokat'ın Kentsel Donatı Alanları", *Kırsal Çevre Yıllığı*, Tokat 2009, s.27-43.

Tarih boyunca çeşitli toplumlar ve devletlerin kontrolünde olan Tokat, kültürel miras varlıkları açısından oldukça zengin bir yapıya sahiptir<sup>27</sup>. Çalışmanın bu bölümünde, Tokat'ın sahip olduğu kültürel peyzaj değerleri somut olan kültürel peyzaj değerleri ve somut olmayan kültürel peyzaj değerleri olarak iki grupta ele alınmıştır.

### 1.2.1. Tokat'ın Somut Olan Kültürel Peyzaj Değerleri

Tarihi yapılar, arkeolojik alanlar, tarihi eserler, anıt ağaçlar, tarihi bahçeler gibi İnsan üretimi olan, taşınır ve taşınmaz somut unsurlar içeren peyzajlar somut olan kültürel peyzaj değerleridir ve bu grupta ele alınmıştır.

Tokat tarihi çok eskilere dayanan, Hitit, Frig ve Roma uygarlıklarından izler taşıyan, Beylikler, Selçuklu ve Osmanlı döneminin önemli ticaret, eğitim ve kültür şehridir. Osmanlı döneminin en büyük üçüncü şehri olan Tokat, Anadolu'da ilk medrese, ilk caminin kurulduğu, bakır kalhaneleri, dokumaları, yazmaları, çini ve ipeği ile ünlenmiş tarihte önemli kentlerden biri olmuştur<sup>28</sup>. O dönemlere ait birçok yapı ve alan günümüze kadar ayakta kalabilmiş, tescillenerek korunmuş, kent peyzajına önemli özgün ve estetik değerler katmıştır. Tokat Merkez ve merkeze bağlı köylerde 2 tane arkeolojik sit (Komana Antik Kenti, Seramikli Sit Alanı) alanı, tescilli olmak üzere 1 tane bedesten, 32 tane camii, 9 tane çeşme, 9 tane hamam, 9 tane han, 8 tane höyük, 1 tane işlik, 4 tane kale, 3 tane kaya mezarı, 1 tane kervansaray, 4 tane kilise, 5 tane konak, 12 tane köprü, 1 tane manastır, 2 tane medrese, 6 tane mescit, 3 tane mezarlık, 1 tane nekropol, 154 tane sivil mimarlık örneği, 1 tane tekke, 11 tane Tümülüs, 20 tane türbe, 15 tane yerleşim alanı bulunmaktadır. Tokat merkez ilçe genelinde tescilli eser sayısı 312 adettir<sup>29</sup> (Tablo 1).

---

<sup>27</sup> Mustafa Kemal Sivaslıgil - Hakan Kendir - Emir Arslan, *Tokat İlinde Kültürel Miras Turizmi*, PA Paradigma Akademi Yayınları, Çanakkale 2024.

<sup>28</sup> Erhan Afyoncu, "Osmanlı Döneminde Tokat", *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu, 25-26 Eylül 2014, Bildiriler*, Salmat Basım Yayıncılık, Ankara 2014, s.17-24.

<sup>29</sup> T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (STB) Doğu Karadeniz Projesi Bölge Kalkınma Başkanlığı, "Doğu Karadeniz Turizm Master Planı Tokat İli Mevcut Durum Raporu", Barlas İmar Planlama Müşavirlik Ltd. Şti., Ankara 2018.

**Tablo 1.** Tokat Merkezi ve Merkeze Bağlı Köylerinde Tescilli Tarihi Yapılar/Alanlar<sup>30</sup>

<b>Tokat Kent Merkezindeki Tarihi Yapılar/Alanlar</b>		
Tokat Kalesi	Arastalı Bedesten	Dabakhane Camii
Mevlevihane	Tokat Kültür Evi	Hamzabey Camii
153adetSivilMimari (Tokat Evleri)	Taşhan	Kaya Camii
7adetÇeşme	Yazmacılar Hanı	Hacı Turhan Mescidi
Gök Medrese	Paşa Han	Alaca Mescit
Yağlıbasan(Çukur) Medresesi	Sulu Han	Kazancılar Mescidi
Danışmentli Medresesi	Deveciler Hanı	Aceşir Mescidi Şeyh Meknun İmareti
Hatuniye Medresesi	Katırcılar Hanı	Ebu Şems Hanegahı Vezir Ahmet Paşa Mescid ve Türbesi
Saat Kulesi	Ulu Cami	Sümbül Baba Zaviye ve Türbesi
Yüksek Kahve	Ali Paşa Camii	Ali Tusi Türbesi
Kırkbadallar	Takyeciler Camii	Sefer Paşa Mescit ve Türbesi
Sıkdişini Helası	Garipler Camii	Aceşir Tekke ve Türbesi
Paşa Hamamı	Meydan(Hatuniye)Camii	Burğaç Hatun Türbesi
Mustafa Ağa Hamamı	Kadı Hasan Cami	Pir Ahmet Bey Türbesi
Çay Hamamı	Behzat Camii	Horozoğlu İmareti
Sultan Hamamı	Horuç Camii	Erenler Kümbeti
Ali Paşa Hamamı	Akdeğirmen Camii	Nurettin İbni Sentimur Türbesi
Pervane Hamamı	Gaybi Efendi Camii	Abdualmuttalip Zaviyesi
Yörgüç Paşa Hamamı	Ahmetağa camii	Murat Sevdakar Türbesi
Canıklı Konağı	Mahmutpaşa Camii	Halef Sultan Tekkeve Zaviyesi
Latifoğlu Konağı	Genç Mehmet Camii	Vezir Ahmet Paşa (Ebül Şems) Hanegahı
Yoğurtçuoğulları Konağı	Tatar Hacı Camii	Şey Şirvani ve Dokuztaşlar Mezarlıkları
Musluoğlu Konağı	Rüstem Çelebi Camii	Erenler Mezarlığı
Maaz Gürkan Evi	Ahipaşa Camii	Örtmeliönü Mezarlığı
Atatürk Evi ve Etnografya Müzesi	Yolbaşı Camii	Erenler Kümbeti
Hıdırlık Köprüsü	Deve Görmez Camii	Dökülentaş Höyüğü
Godoşun Köprüsü	Küçük Beybağı Camii	
Geyras Kalesi	Seyyit Necmettin Camii	
Gıgıj Baba Mezarı-Türbesi	Çay Camii	
<b>Merkeze Bağlı Köylerdeki Tarihi Yapılar/Alanlar</b>		
Komana Antik Kenti (Gümenek Köyü)	Bekçitepe Höyüğü (Taşlı Çiftlik Köyü)	Ali Paşa'nın Mezarı (Söngüt Köyü)Tahtoba Hanı

<sup>30</sup> TVÇŞİM., 2022; STB., 2018

TOKAT'IN KÜLTÜREL PEYZAJ DEĞERLERİ

Gümenek Türbesi (Gümenek Köyü) Kaya Mezarları (Gümenek Köyü) Dökmetepe Tümülüsü (Uğrak Köyü) Höyük (Yazıbağı Köyü) Yerleşim Alanı (Yeniceköy) Yerleşim Alanı ve Kale Tepesi Yerleşimi (Sevindik Köyü) Kilise (Dereağzı Köyü) İşlik Alanı (Ormanbeyli Köyü) Çiftlik Han (Kargın Köyü) Tümülüs (Eze Köyü) Cami ve Minaresi, Roma/Bizans Nekropolü (Akbelen Köyü) Kaletepe Kalesi ve Mozaikli Alan (Küçükbağlar Köyü) Yamaçyerleşimi (Kızılöz Köyü) Pir Mehmed Türbesi (Çöreğibüyük Köyü) Kilise (Kervansaray Köyü) Kilise (Dereyaka/Miskincik Köyü) Köprü (Dayılıhacı Köyü) Kaya Mezarı (Emirsevit Kasabası) Çiftlik Yamaç Yerleşimi (Çamlıbel Beldesi) Kurban Tepesi- Çiğdemli Tümülüsleri (Akbelen Köyü) Beşören Höyüğü (Beşören Köyü) 5 adet Köprü (Çamlıbel Beldesi)	Yağmurlu Köprüsü- vemenfez, Yağmurlu Köprüsü Yerleşim Alanı (Semerci Köyü) Hamam (Çamağzı-Köyü) Çördüklü Kalesi (Çördük Köyü) Türbesi(SavcıTekkesi) (ÇamağzıKöyü) Yerleşim Alanı (Kabatepe Köyü) Kilise Kalıntısı (Hasanbaba Köyü) Ziyaret Tepe Tümülüsü (Ortaören Köyü) Roma Havuzu (Kılıçlıve Döllük Köyleri) Dodurga Camii (Dodurga Köyü) Tümbek Mevkii Höyüğü (Kabatepe Köyü) Tümülüs (Ballıdere Köyü) Sivrice Tepeler Tümülüsü (Güzelce Köyü) Sepettepe Tümülüsü (Bakışlı Köyü) Kilisetarla Yamaç Yerleşimi (Avlunlar Kasabası)	(Tahtoba Köyü) Esmeler-başı-Eskihan Yerleşimi (Tahtoba ve Uğrak Köyleri) Çeşme (Çamağzı Köyü) Yerleşim Alanı (Semerci Köyü) Kaya Mezarları (Kızıl Köy) Aşılık Yerleşimi (Kızıl Köy) Cami (Behram Köyü) ÇamlıbelMescidi (Ortaören-Köyü) Cami (Gökdere Köyü) Tekagaç Tümülüsü (Bula Köyü) Eskibağlar Höyüğü (Kızıl Köy) Tümülüs (Kızıl Köy) Yerleşim Alanı ve Kilise Kalıntısı (Büyükbağlar Köyü) Gözova Camisi (Gözova Köyü) Manastır Kalıntısı (Akbelen Köyü) Çiftlik Höyüğü (Behram Köyü) Nerkropol ve Yamaç Yerleşimi (Batmantaş Köyü) Höyük (Aktepe Köyü) Güryıldız Hamamı (Güryıldız Beldesi) Çamlıbel Kervansarayı Camii (Akbelen Köyü)
--	---	--

Tokat'ın ilçeleri de tescilli tarihi yapılar/alanlar bakımından oldukça zengindir. İlçelerden Turhal, sırasıyla Roma, Bizans, Danişment, Selçuklu, İlhanlı, Ertana, Kadı Burhanettin ve son olarak 1392 yılında da Osmanlı Devleti'ne katılmış olup günümüze kadar kalan tescilli tarihi yapılar/alanlar bulunmaktadır.

Turhal İlçesi ve köylerinde 1 tane arkeolojik sit (Tatlıcak Köyü Arkeolojik Sit Alanı) alanı, 1 tane kentsel sit (Turhal Merkez) alanı, 3 tane camii, 1 tane hamam, 6 tane höyük, 1 tane hükümet konağı, 1 tane kale, 3 tane kalıntı, 1 tane kaya mezarı, 2 tane köprü, 1 tane kutsal alan, 1 tane mağara, 2 tane mezarlık, 3 tane nekropol, 1 tane Roma Su Yolu, 18 tane sivil mimarlık örneği, 19 tane şeker fabrikası lojmanları, 1 tane tekke, 7 tane tümülüs, 4 tane türbe, 4 tane yerleşim alanı bulunmaktadır. İlçe genelinde tescilli eser sayısı 79 adettir (Tablo 2).

**Tablo 2.** Turhal İlçesi Merkezi ve Köylerinde Tescilli Tarihi Yapılar/Alanlar<sup>31</sup>

<b>Turhal İlçesi Merkezindeki Tarihi Yapılar/Alanlar</b>		
Turhal Kalesive Surları Kentsel Sit Alanı Akyazı Höyüğü Büyükkemere (Tozanlı) Köprüsü Karataş Hamamı İskeletepe Yerleşimi Turhal İlçe Mezarlığı Koloni Evleri (12adet)	Turhal Ulu Cami Ulu Cami Kesikbaş Cami (Şeyh Mustafa Paşa Camii) Kesikbaş Türbesi Ahi Yusuf Türbesi Mehmet Nurullah Efendi Türbesi Meclis Binası	Şeker Fabrikası Lojmanları (19 adet) Sinema Binası Lokanta Binası Gar Binası Hükümet Konağı Sivil mimari örnekleri
<b>Turhal İlçesi'ne Bağlı Köylerdeki Tarihi Yapılar/Alanlar</b>		
Devini Kale Kalıntısı (Arzupınar Köyü) Mercimek Tepesi Tümülüsü (Arzupınar Köyü) Saritepe Tümülüsü (Bahçebaşı ve Uluöz Köyleri) Yerleşim Alanı (Bahçebaşı Köyü) Zaviye (Gümüştöpe Köyü) Nekrepo l Alanı (Kızkayası Köyü) Eski Cami (Necip Köyü) İstasyon Binası (Samurçay Köyü) Arkeolojik Sit Alanı (Tatlıcak Köyü) Kurudere Nekropolü (Yazıtepe Köyü) Höyük (Ulutepe Kasabası) Hanönü Hamam Kalıntısı (Süt-lüce Köyü)	Mercimektepe Sivri Kaya, Kaya Mezarı (Arzupınar Köyü) Tembeltepe Höyüğü (Arzupınar Köyü) Dökmektepe Höyüğü (Bahçebaşı Köyü) Antik Mezarlık (Çaylı Köyü) Katmerkaya Yerleşimi (Çaylı Köyü) Dökmektepe Tümülüsü (Dökmektepe Köyü) Höyük (Gümüştöpe Köyü) Aziz Baba Türbesi (Karkın Köyü) Yumrutepe Tümülüsleri I-II (Necip Köyü)	Yamaç Yerleşimi (Ayranpınar Köyü) Roma Dönemi Su Yolu (Bahçebaşı Köyü) Nekropolü (Erikli-tekke Köyü) Mozaik Kalıntısı (Gümüştöpe Köyü) Kiremitburun Kutsal Alanı (Hasanlı Köyü) Hutepe Höyüğü (Kuşoturağı Köyü) Boncuktepe Mevkii Tümülüsü, (Koruluk Köyü)

<sup>31</sup> TVÇŞİM., 2022 ; STB., 2018

## TOKAT'IN KÜLTÜREL PEYZAJ DEĞERLERİ

Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden birisi olan Zile, 7000 yıllık tarihi geçmişinde; Hitit, Frig, Pers, Pontus, Roma ve Bizans kültürlerinin etkisi altında kalmıştır. Sınırları içerisinde birçok tarihi yapı/alan barındırmaktadır. Zile İlçesi ve köylerinde 4 tane arkeolojik sit (Kızılüzüm Mezrası Yamaç Yerleşimi ve Nekropolü, Kaya mezarları, açık hava tapınağı ve nekropolü, Asarkale Ören Yeri, Yüzellik Tepe Yerleşimi ve Nekropolü) alanı, 1 tane antik mezar, 19 tane camii, 5 tane hamam, 8 tane höyük, 3 tane kale, 1 tane kalıntı, 1 tane kaya mezarı, 5 tane konak, 8 tane köprü, 3 tane mezarlık, 3 tane nekropol, 271 tane sivil mimarlık örneği, 7 tane Tümülüs, 1 tane türbe, 6 tane yerleşim alanı bulunmaktadır. İlçe genelinde tescilli eser sayısı 342 adettir <sup>32</sup> (Tablo 3).

**Tablo 3.** Zile İlçesi Merkezi ve Köylerinde Tescilli Tarihi Yapılar/Alanlar<sup>33</sup>

<b>Zile İlçesi Merkezindeki Tarihi Yapılar/Alanlar</b>		
Zile Kalesi 4adetkonak 271adetSivilMimari İstasyon Mahallesi Köprüsü <u>Taceddin İbrahim Paşa Hamamı</u> <u>Küçük Hamam</u> <u>Yeni Hamam</u> <u>Tekke Hamamı</u> MaşatHöyük KayaMezarı	Ulu Cami (Nasuh Paşa Camii) Alaca Mescit Camii Hacı İshak (İsmail)Paşa Camii Dabakhane Camii Binbaşıoğlu Camii Bedesten Camii Elbaşıoğlu Camii Molla Yahya Camii Kebir Musa Camii Boyacı Hasan Ağa Cami	Yazıcı Camii Huri Hatun Camii Minaresi Kislik Camii Şeyh Ethem Çelebi Camii ve Türbesi Zincirli Süfla Nekropol Alanı Hamamtepesi Tümülüsü I-II Şeyh Muharrem Mezarlığı Çay Mahallesi Mezarlığı
<b>Zile İlçesi'ne Bağlı Köylerdeki Tarihi Yapılar/Alanlar</b>		
Pazar Tepesi Yerleşimi (Yücepinar Köyü-Uzunöz Köyü) Höyük (Akdoğan Köyü) Tülüce Tepe Kalesi (Binbaşıoğlu ve Belpnar Köyü) Köseletepe Höyüğü (Emirören Köyü)	Ethem Bey Konağı (Kervansaray Köyü) Tolluktepe Höyüğü (Kocaş Köyü) Ova Tümülüsü (Ayvalı Köyü) Bekçitepe Tümülüsü (Büyükkaköz Köyü) Yamaç Yerleşimi ve Nekropolü (Ede Köyü) Tümülüs (Güblüce Köyü)	Camii (Kireçli Köyü) Salsal Camii ve Türbesi (Boldacı Köyü) Medresetepe Höyüğü (Büyükközlü Köyü) Emirören Kalesi (Emirören Köyü) Tümülüs (Haramikişla Köyü)

<sup>32</sup> STB., 2018

<sup>33</sup> TVÇŞİM., 2022 ; STB., 2018

AYSUN ÇELİK

Kapıkaya Mezarı (Evrenköy Kasabası) Asarkale Ören Yeri (İğdir Köyü) Köprü (Karakuzu Köyü) Yıldıztepe Köprüsü (Yıldıztepe Köyü) Yüzellik Tepe Yerleşimi ve Nekropolü (Kazıklı Köyü) Tümülüs (Savcı Köyü) Örenler Mevkii Yerleşim Alanı (Kurupınar Köyü) Hacıboz Köprüsü (Zile-Alaca Yolu) Su Yapısı Kalıntısı (Ağcakeçili Köyü) Ütük Üyüktepe Höyüğü (Ütük Köyü)	Köprü I ve II (Hasanağa Köyü) Şeyh Eyük (Şeyh Mehmet) Türbesi ve Haziresi (Yeşilce Köyü) Kozoğlu'nun Sivri Yerleşimi (Karakuzu Köyü) Nekropol Alanı ve Galeri (Selamet Köyü) Köprü (Yaylakent Köyü) Höyük (Üyük Köyü) Hamamtepe Nekropolü (Söğütözü Köyü) Maşat Höyüğü (Yalın yazı Beldesi)	Kaya mezarları- açık hava tapınağı ve nekropol (İğdir Köyü) Mezar Tepesi Yerleşimi (Narlıkışla Köyü) Kaletepe Yerleşimi (Özyurt Köyü) Yerleşim Yeri ve Roma Dönemi Su Yolu (Yapalak Köyü) Köprü (Temecük Köyü) Yalın yazı Camii (Yalın yazı Köyü) Şeyh Nusreddin Camii, Haziresi ve Türbesi (Şeyh Nusrettin Köyü) Camii (Üçköy) Höyük (Söğütözü Köyü)
--	--	---

Danışmend, Selçuklu ve Osmanlı zamanlarının Türk-İslam kültürünü yansıtan eserleri barındıran Niksar İlçesi'nin tescilli tarihi yapılar/alanları Tablo 4'te verilmiştir. Niksar İlçesi ve köylerinde 3 tane arkeolojik sit (Terzioğlu Köyü Arkeolojik Yerleşim Alanı, Niksar Kalesi ve Çevresi Arkeolojik Sit Alanı, Gaziosmanpaşa Mahallesi Arkeolojik Sit Alanı) 1 tane Arkeolojik ve Doğal Sit (Efkerit Vadisi) alanı, tescilli olmak üzere 12 tane camii, 1 tane çarşı, 13 tane çeşme, 7 tane hamam, 1 tane han, 3 tane höyük, 9 tane kalıntı, 1 tane kervansaray, 1 tane kilise, 10 tane köprü, 1 tane lahit, 1 tane medrese, 1 tane mescit, 1 tane mezarlık, 1 tane sarnıç, 76 tane sivil mimarlık örneği, 2 tane tekke, 13 tane türbe, 9 tane yerleşim alanı bulunmaktadır. İlçe genelinde tescilli eser sayısı 163 adettir<sup>34</sup>

<sup>34</sup> STB., 2018

**Tablo 4.** Niksar İlçesi Merkezi ve Köylerinde Tescilli Tarihi Yapılar/Alanlar<sup>35</sup>

<b>Niksar İlçesi Merkezindeki Tarihi Yapılar/Alanlar</b>		
Niksar Kalesi Kale Çevresi Arkeolojik Sit Alanı Tamatorgus ve Kale Kilseleri 76adetSivilMimari-Örneği 13adetÇeşme 9adetkalıntı 6adetHamam Talazan Köprüsü Hamidiye Köprüsü Kaya Paşa Mah. Köprüsü Leylekli (Yılanlı)Köprü Taş Köprü Yalancı Deresi Köprüsü Taşkemer Köprüsü Çilhane ve Seymenler Köprüsü Yağbasan Medresesi	Niksar Ulu Cami Çöregibüyük Camii Cin Camii Cilhane Camii Hali İefendi Camii Ulu Hüsam Camii Hanegan Camii Gazi Ahmet Camii Han Camii Kale Mescidi Melik Gazi Türbesi Yağbasan Türbesi Kırkızlar Türbesi Hacı Çıkrık Keykubar Türbesi Ak Yapı Türbesi Niksar Tarihi Orta Çarşı	Taceddin Doğan Şah Alp Türbesi Yusuf Şah Türbesi Ayvanözü Camii Minaresi Kulak Tekkesi Kırk Kızlar Türbesi Yağbasan Medresesi Kayapaşa Mah. Yamaç Yerleşimi Çığbaşı Yerleşim Alanı Zindantepe Yerleşimi Arkeolojik Sit Alanı Su Kaynağı Tonozlu Yapı ve Sarnıç Melikgazi Taş Eserler Müzesi Harmancık Yamaç Yerleşmesi Melik Gazi Mezarlığı Develik Kervansarayı Seyit Nurettin Alparslan Türbesi Sunguriye Türbesi Savcı Bey Türbesi
<b>Niksar İlçesi'ne Bağlı Köylerdeki Tarihi Yapılar/Alanlar</b>		
Ahşap Mescit (Bozcaarmut Köyü) Yerleşim Alanı (Arıpınarı Köyü) Arkeolojik Yerleşim Alanı (Terzioğlu Köyü) Camii (Akıncı Köyü) Han Kalıntısı (Korulu)Köyü) Taşlahitleri (Çiçekli Köyü) Cami (Günebakan Köyü) Höyük ve Nekropol Alanı (Hüseyingazi Köyü)	Hun Tepesi Höyüğü (Buzköy) Fahrahatun Türbesi (Gürçeşme Kasabası) Nekropol Alanı (Gürçeşme Kasabası) Hamam Kalıntısı, Şapel (Gürçeşme Kasabası) Sultan Veyis Tekkesi (Şeyhler Köyü) Hamam (Ardıçlı Köyü)	Kadir Koca Camii (Özalan Köyü) Kilisepe Yerleşimi ve Mezarlık Alanı (Beyçayırı Köyü) Kaletpe Yerleşim Alanı (Boğazbaşı Köyü) Gökçeli (Ladik)Höyüğü (Gökçeli Kasabası) Gökçeli Camii (Gökçeli Kasabası) Köprü (Cer Köyü) Manastır Mevkii Yerleşim Yeri (Serenli Beldesi)

<sup>35</sup> TVÇŞİM., 2022 ; STB., 2018

Tokat İli, Erbaa ilçesi sırası ile Hitit, Frig, Med, Pers, Makedonya Krallığı, Pontus Krallığı, Roma, - Bizans, Danişmend, Anadolu Selçuklu, Moğol, İlhanlı, Osmanlı İmparatorluğu Dönemlerini yaşamıştır. Gerek ilçe merkezinde gerekse köylerinde tescilli tarihi yapı/alanlar barındırmaktadır. Erbaa İlçesi ve köylerinde 2 tane arkeolojik sit (Kale Köyü Kale, Yerleşimi ve Kaya Mezarları, Çaypınar Mevkii Arkeolojik Alanı) alanı, tescilli olmak üzere 5 tane camii, 1 tane eski hükümet konağı, 3 tane hamam, 6 tane höyük, 2 tane kale, 1 tane kilise, 1 tane konut, 1 tane köprü, 3 tane mezarlık, 1 tane sarnıç, 4 tane sivil mimarlık örneği, 2 tane tümülüs, 2 tane yerleşim alanı bulunmaktadır. İlçe genelinde tescilli eser sayısı 32 adettir<sup>36</sup> (Tablo 5).

**Tablo 5.** Erbaa İlçesi Merkezi ve Köylerinde Tescilli Tarihi Yapılar/Alanlar<sup>37</sup>

<b>Erbaa İlçesi Merkezindeki Tarihi Yapılar/Alanlar</b>		
Simeri Kalesi Kevgir Kalesi Emeri Kalesi ve Kaya Mezarı 3adet Sivil Mimari Eski Hükümet Konağı	Ravakbaba Camii ve Türbesi Silahtar Ömer Paşa Camii Yer Köprü Horoztepe Höyüğü ve Nekropolü	Hacı Ahmet Hamamı (Erek Hamamı) Erbaa Kent Müzesi Boğazkesen Kalesi ve Köprüsü
<b>Erbaa İlçesi'ne Bağlı Köylerdeki Tarihi Yapılar/Alanlar</b>		
Tepecik Höyüğü (Tanoba Kasabası) Silahtar Ömer Paşa Camii (Akça Kasabası) Revakbaba Yerleşim Yeri (Çevresu Köyü) Tepeköy Höyüğü (Kızılçubuk Köyü) Tarihi Mezarlık (Kızılçubuk Köyü) Camii (Salkımören Köyü) Yerleşim Alanı ve Kaya Mezarları (Kaleköyü)	Kilise Kalıntısı (Çamdibi Köyü) Höyüktepe-Yassitepe Höyüğü (Çandır Köyü) Kevgir Kalesi (Akgün Köyü) Basamaklı Geçit (Sarnıç) (Geyne Köyü) Simeri Kalesi (Güveçli Köyü) Camii Minaresi (Kozluköyü) Tepecik Höyüğü (Karakaya Kasabası) Yerleşim Alanı (Kaleköy)	Revakbaba Camii ve Türbesi (Çevresu Köyü) Tümülüs (Üçtepeler) Camii (Karakaya Kasabası) Mezarlık (Canbolat Köyü) Hamam Kalıntısı (Gökaldeldesi) Arkeolojik Alan (Hacıbükü Köyü) Tümülüs (Değirmenli Kasabası)

<sup>36</sup> STB., 2018

<sup>37</sup> TVÇŞİM., 2022 ; STB., 2018

## TOKAT'IN KÜLTÜREL PEYZAJ DEĞERLERİ

*Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nden önce de yerleşim merkezi olarak kullanılmış olan Almus'ta az sayıda da olsa tescilli tarihi yapı/alanlar bulunmaktadır (Tablo 6). Tokat Almus ilçesi ve köylerinde 1 tane arkeolojik sit (Maşattepe Höyük ve Nekropolü) alanı, tescilli olma üzere 2 tane camii, 2 tane mezarlık, 3 tane nekropol, 1 tane tekke bulunmaktadır. İlçe genelinde tescilli eser sayısı 8 adettir<sup>38</sup>*

**Tablo 6.** Almus İlçesi Merkezi ve Köylerinde Tescilli Tarihi Yapılar/Alanlar<sup>39</sup>

<b>Almus İlçesi Merkezindeki Tarihi Yapılar/Alanlar</b>		
Hubyar Tekke ve Türbesi Olukça Nekropolü	Tarihi mezarlar	Kümbet ve Mahzenler Mağaralar
<b>Almus İlçesi'ne Bağlı Köylerdeki Tarihi Yapılar/Alanlar</b>		
Arısu Nekropolü (Arısu Köyü) Nekropol (Çayönü Köyü) Şaban Tepesi Mezar Alanı (Ormandibi Kasabası)	Maşattepe Nekropolü (Alemdar Köyü) Camii (Ormandibi Kasabası) Camii (Dikili Kasabası)	Maşattepe Höyüğü (Alemdar Köyü) Mezarlık (Serince Köyü)

Artova İlçesi Tokat İl sınırları içerisinde olduğundan tarihi de M.Ö.5000 yıllarına kadar dayandırılmaktadır. Artova ilçesi ve köylerinde 2 tane arkeolojik sit alanı (Kaletepe, Seramikli Sit Alanı), tescilli olmak üzere 2 tane camii, 2 tane höyük, 2 tane köprü, 3 tane sivil mimarlık örneği, 1 tane Tümülüs, 1 tane yerleşim alanı ve 1 tane de yeraltı yerleşim alanı bulunmaktadır. İlçe genelinde tescilli eser sayısı 12 adettir<sup>40</sup> (Tablo 7).

**Tablo 7.** Artova İlçesi Merkezi ve Köylerinde Tescilli Tarihi Yapılar/Alanlar<sup>41</sup>

<b>Artova İlçesi Merkezindeki Tarihi Yapılar/Alanlar</b>		
Artova Yeraltı Yerleşimi Satlıkbayır Yamaç Yerleşimi	<b>Ulu Cami</b> İstasyon Mahallesi Köprüsü	Artova Tren İstasyon Binası
<b>Artova İlçesi'ne Bağlı Köylerdeki Tarihi Yapılar/Alanlar</b>		
Kaletepe Arkeolojik Sit Alanı (Aşut Köyü) Kayapınar Höyüğü (Yenice Köyü) Camii (Salur Köyü)	Yeraltı Yerleşimi (Boyunpınar Köyü) Küpbaşı Tepe Mevkii Höyüğü (Yenice Köyü)	Deveizi Tümülüsü (Ağmusa Köyü) Köprü (Yenice Köyü) Kuzuluk Höyüğü (Ağmusa Köyü)

<sup>38</sup> STB., 2018

<sup>39</sup> TVÇŞiM., 2022 ; STB., 2018

<sup>40</sup> STB., 2018

<sup>41</sup> TVÇŞiM., 2022 ; STB., 2018

*Pazar İlçesi'nin tarihi M.Ö. 64 yılına dayanmaktadır. İlçe 14. yüzyıla kadar çeşitli Anadolu beylikleri arasında el değiştirmiş, 1392 yılında Osmanlı hakimiyetine girmiştir. İlçe, ilk çağlarda Kral Yolu, sonraları da İpek Yolu üzerinde bulunması nedeni ile sürekli istila, tahrip, yağma ve isyanlara sahne olmuştur. Bunlara rağmen ayakta kalabilen tescilli tarihi yapı/alanları bulunmaktadır (Tablo 8). Pazar ilçesinde ve köylerinde tescilli olmak üzere 3 tane camii, 1 tane eski hükümet konağı, 2 tane hamam, 1 tane höyük, 1 tane kale, 1 tane kervansaray, 1 tane köprü, 1 tane mezarlık, 1 tane nekropol, 1 tane sivil mimarlık örneği, 2 tane Tümülüs olmak üzere toplam 15 tane tescilli eser bulunmaktadır<sup>42</sup>.*

**Tablo 8.** Pazar İlçesi Merkezi ve Köylerinde Tescilli Tarihi Yapılar/Alanlar<sup>43</sup>

<b>Pazar İlçesi Merkezindeki Tarihi Yapılar/Alanlar</b>		
Mahperi Sultan Kervansarayı Eski Hükümet Konağı Halil Bey Camii Pazar (Erkilet) Köprüsü	Erkilet Hamamı Halii Bey Hamamı Beyobası Hamamı	Erkilet Mezarlığı Seyitali Tekkesi Mezarlığı Tekke Camii Haziyesi
<b>Pazar İlçesi'ne Bağlı Köylerdeki Tarihi Yapılar/Alanlar</b>		
Çavundur Höyüğü (Dereköy Kasabası) Dökmetepe Höyüğü (Çayköy) Düzdökmetepe Höyüğü (Çayköy) Üzümören Camii (Üzümören Beldesi)	Kale (Dereköy Kasabası) Bekçilitepe Tümülüsleri (Dereçaylı Köyü) Düzle Tepesi Nekropolü (Çayköy Köyü)	Camii Minaresi (Çay Köyü) Dökmetepe Tümülüsü (Bağlarbaşı Köyü) 1 adet Sivil Mimari Örneği (Dereköy Kasabası)

Reşadiye ilçesi de tarihi çok eski dönemlere dayanmakla birlikte, ilçe merkezinde günümüze kadar ayakta kalabilmiş tescilli tarihi yapı/alanlar bulunmamaktadır. Buna karşın, köylerde kale, höyük, Tümülüs, mezarlık, türbe kalıntıları bulunmaktadır. Reşadiye ilçesi ve köylerinde bulunan tescilli eserler; 1 tane camii, 7 tane höyük, 1 tane kale, 1 tane kaya mezarı, 1 tane konak, 2 tane mezarlık, 1 tane tümülüs ve 1 tane türbe olmak üzere toplam 15 tane tescilli eser bulunmaktadır<sup>44</sup> (Tablo 9).

<sup>42</sup> STB., 2018

<sup>43</sup> TVÇŞİM., 2022 ; STB., 2018

<sup>44</sup> STB., 2018

**Tablo 9.** Reşadiye İlçesi Merkezi ve Köylerinde Tescilli Tarihi Yapılar/Alanlar<sup>45</sup>

<b>Reşadiye İlçesi Merkezindeki Tarihi Yapılar/Alanlar</b>		
Reşadiye İlçesinde Tarihi Yapılar/Alanlar bulunmamaktadır		
<b>Reşadiye İlçesi'ne Bağlı Köylerdeki Tarihi Yapılar/Alanlar</b>		
Kaleboynu Kalesi (Toklar Köyü)	Şaban Tepesi (Bozçalı Beldesi)	Cimidede Türbesi (Cimitekke Beldesi)
Lığla Höyüğü (Hasanşeyh Kasabası)	İskendi Höyüğü (Büşürüm Kasabası) Tepedibi Höyükleri (Kuyucak Köyü)	Delikli Kaya Mezarı (Cimitekke Beldesi)
Evliya Tepesi Höyüğü (Nebişeyh Kasabası)	2 adet mezar ve mezarlık (Yağsiyan Köyü)	Hacı Abidin (Ağalık)Konağı (Umurca Köyü)
Dumanlıtepe Tümülüs (Nebişeyh Kasabası)		

Sulusaray, Roma Dönemi'nin çok önemli yerleşim alanlarından birisidir. İlçe merkezindeki Sebastapolis Antik Kenti tescilli en önemli eserdir. İlçedeki tescilli tüm eserler Tablo 10'da verilmiştir. Sulusaray İlçesi ve köylerinde 2 tane Arkeolojik Sit (Sebastapolis Antik Kenti, Arkeolojik sit) alanı, tescilli olmak üzere 1 adet camii, 1 adet kalıntı, 1 adet köprü, 1 adet sivil mimarlık örneği, 5 adet Tümülüs, 1 adet türbe olmak üzere toplam 10 adet tescilli eser bulunmaktadır<sup>46</sup>.

**Tablo 10.** Sulusaray İlçesi Merkezi ve Köylerinde Tescilli Tarihi Yapılar/Alanlar<sup>47</sup>

<b>Sulusaray İlçesi Merkezindeki Tarihi Yapılar/Alanlar</b>		
Sebastapolis Antik Kenti	Taş Eserler Mozaik Müzesi	Sulusaray Köprüsü
<b>Sulusaray İlçesi'ne Bağlı Köylerdeki Tarihi Yapılar/Alanlar</b>		
Göktepe İkiz Tümülüs (Uylubağı Köyü)	Havuz Kalıntısı (Alanyurt Köyü)	Ilıcak Tümülüsü (Ilıcak Köyü)
Malum Seyyid Camii ve Türbesi (Dutluca Kasabası)	Konuk Odası (Alpudere Köyü)	Ziyarettepe Tümülüsü ve Nekropolü (Ilıcak Köyü)
Arkeolojik Alan (Harküstü Mevkii)	Çataltepe Tümülüsü (Alpudere Köyü)	

<sup>45</sup> TVÇŞİM., 2022 ; STB., 2018

<sup>46</sup> STB., 2018

<sup>47</sup> TVÇŞİM., 2022 ; STB., 2018

Yeşilyurt ilçe merkezinde tescilli yapı/alan bulunmamakla birlikte kırsalında 2 tane höyük, 1 tane köprü, 1 tane de nekropol olmak üzere toplam 4 tane tescilli eser bulunmaktadır<sup>48</sup> (Tablo 11).

**Tablo 11.** Yeşilyurt İlçesi Merkezi ve Köylerinde Tescilli Tarihi Yapılar/Alanlar<sup>49</sup>

<b>Yeşilyurt İlçesi Merkezindeki Tarihi Yapılar/Alanlar</b>		
Yeşilyurt İlçesinde Tarihi Yapılar/Alanlar bulunmamaktadır		
<b>Yeşilyurt İlçesi'ne Bağlı Köylerdeki Tarihi Yapılar/Alanlar</b>		
Balkız Höyüğü (Bahçebaşı Köyü) Kuşçu Höyüğü (Kuşçu Köyü)	Köprü (Ekinli Köyü)	Nurinin Tepesi Nekropol Alanı (Gündoğan Köyü)

Tokat İli Başçiftlik İlçesi'nin kuruluş dönemi hakkında kesin bir bilgi yoktur. İlçedeki tarihi yapılar harap olup, tescilli yapı/alan yoktur.

Anıt ağaç, fiziksel özellikleri veya tarihi ve kültürel açıdan taşıdıkları önem sebebiyle kendi türündeki diğer ağaçlardan ayrılan ağaçtır. Anıt ağaçlar şan, güç, zenginlik ve ululuğun sembolü olarak kabul edilmiş, mitolojik öykülere ve destanlara da konu olmuştur. Bu ağaçlar, doğanın kendilerine bahsettiği uzun ömürlerinden ötürü geçmişi geleceğe bağlayan değeri tartışılmaz kültürel peyzaj değerlerindedir. Anıt ağaçların tespit, tescil ve ilan süreçlerini yürütme görevi Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü'ne aittir.

Anıt ağaçlar; boyutsal anıt ağaçlar, tarihi anıt ağaçlar, folklorik anıt ağaçlar ve mistik anıt ağaçlar olarak 4 grupta tescil edilmektedir. Buldukları yerde, yaş, boy, gövde ve tepe tacı gibi boyutsal özellikleri itibariyle kendi türünün alışlagelmiş ölçülerinin çok üzerindeki boyutlara ulaşmış, geçmiş ile günümüz, günümüz ile gelecek arasında köprü kurabilecek en az 100 yıllık doğal ömre sahip olan ağaçlar boyutsal anıt ağaçlar kategorisine girmektedir<sup>50</sup>. Tokat merkez ve ilçelerinde boyutsal anıt ağaç kategorisinde tescillenmiş anıt ağaçlar bulunmaktadır. Bunlar Tablo 12'de verilmiştir.

<sup>48</sup> STB., 2018

<sup>49</sup> TVÇŞiM., 2022 ; STB., 2018

<sup>50</sup> <https://csb.gov.tr/anit-agaclar-makale>, son erişim tarihi: 27.04.2025.

**Tablo 12.** Tokat İli Anıt Ağaçlar<sup>51</sup>

Ağacın Türü	Yaşı (Yıl)/Adet	İl / İlçe
Latince Adı (Türkçe Adı)		
<i>Platanus orientalis</i> (DoğuÇınarı)	325 (1 Adet) 300 (2 Adet) 280 (1 Adet) 250 (2 adet)	Tokat/ Merkez
<i>Platanus orientalis</i> (Doğu Çınarı)	120 (2 Adet)	Tokat/Erbaa
<i>Pistacialentiscus</i> (Sakız Ağacı)	370 (1 Adet) 286 (1 Adet)	Tokat/Erbaa
<i>Quercus robur</i> (Saplı Meşe)	217 (1 Adet)	Tokat/Erbaa
<i>Platanus orientalis</i> (Doğu Çınarı)	250 (1 Adet)	Tokat/Pazar
<i>Morusnigra</i> (Karadut)	250(1 Adet)	Tokat/Pazar
<i>Platanus orientalis</i> (Doğu Çınarı)	90 (26 Adet) 80(1 Adet) 60(2Adet) 40(1 Adet)	Tokat/Turhal
<i>Populusalba</i> ( Ak Kavak)	100 (1Adet) 90(1 Adet)	Tokat/Turhal
<i>Fagusorientalis</i> (Doğu Kayını)	400 (4 Adet)	Tokat/Niksar
<i>Platanus Orientalis</i> (Doğu Çınarı)	120 (1 Adet)	Tokat/Niksar
<i>Carpinusbetulus</i> (Adi Gürgen)	400 (1 Adet)	Tokat/Niksar
<i>Celtis australis</i> (Çitlenbik)	120 (1 Adet)	Tokat/Niksar
<i>Quercus robur</i> (Saplı Meşe)	150-200(2 Adet)	Tokat/Almus

Tokat il ve ilçelerinde 40 tane *Platanus orientalis* (DoğuÇınarı), 2 tane *Pistacia lentiscus* (Sakız Ağacı), 3 tane *Quercus robur* (Saplı Meşe), 1 tane *Morus nigra* (Karadut), 2 tane *Populus alba* (Ak Kavak), 4 tane *Fagus orientalis* (Doğu Kayını), 1 tane *Carpinus betulus* (Adi Gürgen), 1 tane de *Celtis australis* (Çitlenbik) olmak üzere toplam 54 tane anıt ağaç bulunmaktadır.

### 1.2.2. Tokat'ın Somut Olmayan Kültürel Peyzaj Değerleri

Somut olmayan kültürel peyzaj değerleri, geçmişten miras kalan gelenekler, müzik, dans, dil, din, mutfak kültürü ve yemek pişirme tarzları, festivaller<sup>52</sup> yerel kıyafetler, el sanatları, çocuk ve yetişkin oyunlarını kapsamaktadır. Bu de-

<sup>51</sup> TVÇŞİM., 2022.

<sup>52</sup> Gizem Çapar – Uysal Yenipınar, "Somut Olmayan Kültürel Miras Kaynağı Olarak Yöresel Yiyeceklerin Turizm Endüstrisinde Kullanılması." *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*. Special Issue 1, 2016, s.100-115.

ğerler, insan topluluklarının dünyayı kavrayış şekillerini ifade etmelerine olanak veren yol ve yöntemlerden, bilgiden ve ifade yollarından oluşmaktadır. Somut olmayan kültürel değerler, insan toplulukları arasında aidiyet duygusunu geliştirir<sup>53</sup>. Bu nedenle kültürel peyzajın önemli öğelerindedir.

Bir toplumda çok eskilerden kalmış olup, kuşaktan kuşağa iletilen, yaptırım gücü olan kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, töre ve davranışlar o toplumun gelenek ve göreneklerini oluşturmaktadır. Zengin bir tarihi geçmişi olan Tokat'ta yemek kültürü, giyim kültürü, yöresel halk oyunları, müzikleri, yöresel yetişkin oyunları, yöresel çocuk oyunları, festivalleri bakırcılık, yazmacılık, halı kilim ve kumaş dokumacılığı gibi el sanatları, hamam kültürü, mani geleneği Tokat'ın önemli kültürel zenginlikleridir. Bu değerler, Tokat'ı diğer şehirlerden ayıran özelliklerdir.

"Halk dansları" da denilebilen "halk oyunları" çok eski ve genel bir oluşumdur. Halk oyunlarında esas, ritmik, gösterişli ve zaman zaman dramatik unsurlar taşıyan, ilk çıkış kaynağı bilinmeyen ve bu nedenle anonimleşmiş toplu veya bireysel bir dans biçimidir. Sevinç, öfke, savaş, dayanışma, yakarış, dostluk, aşk, karşı cinsler arasında yakınlaşma gibi insanlık durumları bu danslarda canlandırılır<sup>54</sup>. Ayrıca halk oyunları, farklı bölgelerin kendi kültürlerinden özellikler taşır.

Tokat halk oyunları; halay özellikli oyunlar, bar özellikli oyunlar ve semahlardan oluşmaktadır (Tablo 13). Bu oyunlar, davul zurna veya oyunun özelliğine göre bağlama ve kavalla oynanmaktadır.

**Tablo 13.** Tokat Yöresine Ait Halk Oyunları<sup>55,56</sup>

Oyun Adı				
Omuz Halayı	Mero	Ters Bico	Sarı kız	Temirağa
Çekirge Oyunu	Hoy Nari	Semah Oyunu	Üç ayak	Koççari
Tokat Ağır- ması	Geyik Oyunu	Kızık Halayı	Yar Yandım	Kartal
Gülüm Gülüm	Ellik Halayı	Kırat	Ferfene	Gönüller Se- mahı
Camuş Halayı	Maşat Ha- layı	Kazova Yanla- ması	Bulgur Top- lama	Kafkas Oyun- ları

<sup>53</sup> Artun, Erman, *Türk Halk Bilimi*, Karahan Kitabevi, Adana 2011.

<sup>54</sup> <https://www.kulturportali.gov.tr/portal/halk-oyunlari>, son erişim tarihi: 27.04.2025.

<sup>55</sup> Mehmet Ülkü, Özlem Mutlu, İsmail Bayram, Nihan Özden, Fatih Çetinkaya, *Şehrimiz Tokat*. ed. Mehmet Ülkü, T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, Tokat 2021.

<sup>56</sup> <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/tokat/>, son erişim tarihi: 23.04.2025.

## TOKAT'IN KÜLTÜREL PEYZAJ DEĞERLERİ

Türküler, bir toplumun özelliklerini, tarihini, gelenek ve göreneklerini en güzel şekilde yansıtan unsurlardandır. İnsana ait tüm duyguları içeren türküler, aynı zamanda toplumun kültürel ve sosyo-ekonomik yaşamını yansıtan<sup>57</sup>, içindeki duygularını yüklediği değerlerdir. Tokat türküleri de halkın tüm yaşam şeklini yansıtmaktadır. Tanınmış türküler Tablo 14'te verilmiştir.

**Tablo 14.** Tokat Yöresine Ait Müzikler<sup>58</sup>

Müzik Adı		
Sabahın Seherinde	Değmen Benim Gamlı Yaslı Gönlüme	Tünel topu
Yar Sen Almuslu Musun	Bugün Ben Bir Güzel Gördüm	Sulusokak Taşları
Tinyabanın Taşları	El Çek Tabip Sinem Üstünden	Tokat Ninnisi
Hey On Beşli On Beşli	Erkilet Var Pazar Var	Tokat Bir Bağ İçinde
Müdür Bey'in Yeşil Kürkü	Başındaki Yazmayı Sarıya Mı Boyadın	Dere Geliyor Dere
Kalenin Bedenleri (Niksar'ın Fidanları)	Gel Ellikten Ellikten (İş Halay)	Ekin Ektim Çöllere
Koyuna Suyuna İndirme Havası	Sabahtan Kalktım Ki (Burçak Tarlası)	Hatipoğlu Türküsü
Yandım Tohat Türküsü	El Vurup Yaremi İncitme Tabip	Burçak Tarlası

Toplumların yöresel mutfakları ve beslenme biçimlerini; tarihsel süreç içinde etkili olan coğrafi, ekolojik, kültürel ve ekonomik özellikler şekillendirmektedir. Din ve inanışlar, bölgeye has hayvan ve bitki çeşitliliği, toplumların ekonomik yapıları ve bu yapıların şekillendirdiği gündelik yaşam tarzları, mutfağın temel belirleyicisi konumundadır. Yaşadığı coğrafyanın fiziksel özellikleri; beslenme kültürünü, yiyeceklerin çiğ veya pişmiş hâlde tüketilme şekillerini belirleyebilmektedir<sup>59</sup>.

Bu durumda bir toplumun beslenme kültürü, yaşam şekli ile yakından ilgilidir ve toplumdaki topluma, yöreden yöreye farklılıklar göstermektedir<sup>60</sup>. Bu

<sup>57</sup> Feyzan Goher Vural, "Türk Kültürünün Aynası: Türküler." *Fine Arts*, 6.3, Temmuz 2011, s.397-411.

<sup>58</sup> Ülkü vd., *agm*.

<sup>59</sup> Hayati Beşirli, "Yemek, kültür ve kimlik." *Millî folklor* 22.87, 2010, s.159-169.

<sup>60</sup> O. Oğuz, "Açılış Konuşması", *Üçüncü Milletlerarası Yemek Kongresi 7-12 Eylül, Ankara, Konya Kültür ve Turizm Vakfı Yayınları, Aralık 1990, s. 1-221*.

nedenle, bir ülkenin sahip olduğu kültürel değerler içerisinde mutfak kültürü de önemli bir yere sahiptir.

Dünyada hemen her mutfağın temel sayılacak bazı özellikleri bulunmaktadır. Bunlar o mutfağı diğer mutfaklardan ayıran özelliklerdir. Bölgeye özgü yemekler (geleneksel yemekler) o bölge için bir fark yaratmaktadır. Tokat mutfağında Orta Anadolu'ya özgü unlu besinlerin yanı sıra, sebze ve meyve de önemli yer tutmaktadır. Asma yaprağı, üzüm, mahlep, madımak, diğer sebzeler gibi Tokat ürünleri, yemeklerde yaygın ve değişik şekillerde kullanılmaktadır (Tablo 15).

**Tablo 15.** Tokat Yöresel Yemekler<sup>61</sup>

<b>Yemek Adı</b>			
Tokat Kebabı	Bat	Bakla Dolması	Madımak
Bacaklı Çorba	Mantı	Kızılıcak Hoşafı	Dolma İçi
Nivik	Tokat Simidi	Kuşburnu Reçeli	Et Dolması
Kuskus	Yağlı	Pestil	Kabak Kabuğu Kavurması
Helle Çorbası	Yoğurtmaç	Tırtıl Baklavası	Kurutulmuş Biber Dolması
Tarhana	Erişte	Vişne Reçeli	Gendime Toyga Çorbası
Cevizli Çörek	Keşkek	Yufka Tatlısı	Nohut Yahnisi
Cızlak	Mercimekli Bulgur Pilavı	Zambak Reçeli	Patlıcan Pehlisi
Çökelekli Gözleme	Nohutlu Bulgur Pilavı	Zile Pekmezi	Tokat Tavası
Çökelekli Pide	Pehlili Pirinç Pilavı	Köme	Yaprak Sarma
Haşhaşlı Çörek	Erik Ezmesi	Cevizli Bat	Yavan (Erik) Dolma
Katmer	Elbiseli (Bez) Sucuk	Çemen	Mahlep Şarabı

Festivaller tarihin her döneminde ve dünya genelinde tüm kültürlerde kutlanmış ve kutlanan etkinlikler olup, genellikle yerel bir topluluk tarafından

<sup>61</sup> <http://www.tokat.gov.tr/yoresel-yemeklerimiz>, son erişim tarihi: 23.04.2025.

## TOKAT'IN KÜLTÜREL PEYZAJ DEĞERLERİ

belirlenmiş ve geleneksel olmuş gün / tarihlerde kutlanan, yapıldığı yörenin simgesi haline gelmiş olan etkinlikler bütünüdür. Bu etkinlikler, toplumsal bir temanın, geleneğin ya da ürünün kutlanmasına veya tanıtılmasına odaklanırlar. Goldblatt<sup>62</sup>'ın belirttiği gibi Festivaller, bireysel ve toplumsal kimliğin bir parçası olmakla beraber toplum, kültürel çevre ve bireyler arasında bağları güçlendirmeyi sağlamaktadır. Tokat İli'nde çok sayıda yayla şenlikleri ve yerel nitelikli festivaller düzenlenmektedir. Bunlar Tablo 16'da verilmiştir.

**Tablo 16.** Tokat'ta Düzenlenen Şenlik ve Festivaller <sup>63</sup>

<b>Şenlik ve Festivaller</b>	
Geleneksel Hıdırellez ve Nevruz Şenlikleri	Niksar Çamiçi Yayla Şenlikleri
Almus Görümlü Köyü Kul Himmet Kültür, Sevgi, Dostluk ve Sanat Etkinlikleri	Topçam Şenlikleri
Almus Cihet Kasabası Yayla Şenlikleri	Reşadiye Kurt Gölü Kültür Festivali
Büşürüm Kasabası El Sanatları ve Yayla Şenlikleri	Reşadiye Sırlıklı Şenlikleri
Kuyucak Köyü Gurbetten Silaya Hasret Şenlikleri	Zile Kiraz Festivali
Baydarlı Kasabası Kültür ve Dayanışma Şenliği	Başçiftlik Patates Festivali
Reşadiye Hasan Şeyhi Anma ve Kültür Şenlikleri	Tahtoba Köyü Yörük Şenliği
Almus Çevreli Belediyesi Hüseyin Akbaş Karakucak Güreş ve Şenlikleri	Niksar Motosiklet Festivali
Erbaa Çevrecik Kültür ve El Sanatları Şenlikleri	Zile Vişne Festivali
Niksar Gökçeli Belediyesi Akpınar Yayla Şenlikleri	Tokat bağ bozumu festivali
Turhal Karkın Köyü Aziz Baba Şenlikleri	Erbaa Uluslararası Yaprak Festivali
Yazıcık Karaçam Düden Yayla Kır Yemeği Etkinliği	Erbaa Gökal Belediyesi Çilek Festivali
Yavuz Sultan Selim Han Selemen Yayla Şenlikleri	Akbelen Belediyesi Hıdırellez Şenliği
Erbaa Keçeci Ahi Mahmut Veli Kültür Festivali	Erbaa Değirmenli Domates Festivali
Niksar altın ceviz yöresel ürünler ve kültür festivali	Turhal Gözderesi Festival Şenlikler
Almus Ataköy Belediyesi Hıdırellez Şenliği	Almus Gölge Dumanlı Yayla Şenliği

<sup>62</sup> Goldblatt, Joe Jeff., *Special Events: Best Practice in Modern Event Management*, Van Nostrand Reinhold, New York 1997.

<sup>63</sup> Ülkü vd., *agm*.

AYSUN ÇELİK

Günebakan Belediyesi Kültür ve El Sanatları Şenliği	Erbaa Gökal Belediyesi Geleneksel Yayla Şenliği
Almus Dikili Yayla Şenliği ve Karakucak Şenliği	Niksar Ormancık Polat Gazi Anma Şenlikleri
Reşadiye Sarıyayla Kültür Sanat ve Keşkek Festivali	Niksar Gülbayır Keltepe Kültür ve Doğa Festivali

Toplumlar kendi örf, adet ve inanışlarına, yaşam şartlarına, uygarlık seviyelerine göre giyimlerini şekillendirmişlerdir. Bölgeden bölgeye değiştiği gibi, tüm bölgelerde giyilen ortak kıyafetler de bulunmaktadır. Geleneksel kıyafet / halk kıyafeti; bir etnik grup, ulus veya bölgenin kıyafeti olup, oranın kültürünü yansıtan giysi olarak tanımlanabilir. Bu yönü ile de kültürel değerler olarak ele alınırlar.

Anadolu halkının kullandığı giyim eşyaları ve aksesuarları hem malzeme hem de süsleme açısından çok zengindir. Süslemede kullanılan renk ve motifler insanların duygu ve düşüncelerini yansıtmaktadır<sup>64</sup>. Bu bakımdan özgün değerde olan Tokat yöresel kıyafetleri ve unsurları Tablo 17’de verilmiştir.

**Tablo 17.** Tokat Yöresine Ait Kıyafetler ve Unsurları<sup>65</sup>

Kıyafet ve Unsurları Adı			
İç Saya, İç Göynek	Çorap	Zıvga	Cepken
Dış Saya, Üçpeş-Bindallı	Hamaylı	Zıvga Bağı	Yelek
Önlük, Şal Öynük	Sakalduruk, Yanaklık	Kuşak	Tuzluk
Fes, Parçalı Fes, Semerli Fes	Keçe Fes	Mendil	Arkalık, Saçak
Boncuklu Belbağı, Püskül	Bilezik	Para Kesesi	Şalvar
Elmalı Yazma, Findi, Çit	Gerdanlık	Köstek	Yağlık
Saç Bağı, Saçlık	Terlik	Çarık	Gazeki
Aynalı Çarık - Yemeni - Çapula	Aba	Yemeni- Çapula	Dolak

<sup>64</sup> <https://hdl.handle.net/11467/3003>, son erişim tarihi: 27.04.2025.

<sup>65</sup> <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/tokat/>, son erişim tarihi: 23.04.2025.

## TOKAT'IN KÜLTÜREL PEYZAJ DEĞERLERİ

El sanatları, toplumların yaşam biçimlerini, gelenek ve göreneklerini yaşamak ve yaşatmak için gösterdikleri çabanın sonucunda ortaya çıkmıştır<sup>66</sup>. Ortaya çıktığı toplumun duygularını, sanatsal beğenilerini ve kültürel özelliklerini yansıtır. Bu nedenle kültürel peyzaj değerleri içerisinde ele alınmaları gerekir. Tokat'ın kültürel zenginliğinin bir göstergesi de geleneksel el sanatlarındaki çeşitliliktir (Tablo 18).

**Tablo 18.** Tokat Yöresine Ait Geleneksel El Sanatları<sup>67;64</sup>

El Sanatı Adı		
Çarık yapımı (Sıımlı çarık, aynalı çarık ve tokalı çarık)	Bakırcılık	Küpçülük
Dokumacılık (Kumaş, kilim, cicim, halı, çorap)	Tokat yazması (Yazmacılık)	Süpürgecilik
Müzik aletleri yapımcılığı (davul, zurna, bağlama, kaval)	El baskı kalıp oymacılığı	Demircilik
Hasır ve gümüş telkâri işlemeciliği	İğne oymacılığı	Kuyumculuk
Geleneksel çeyiz sandığı yapımı	Keçecilik	Yayıkcılık
Mekikli bez dokumacılığı	Yemeni/ Çapula	Yorgancılık
Folklorik elbise işlemeciliği	Baston yapımı	Dövme bakırcılık
Folklorik bebek yapımı	Ağaç oymacılığı	Dericilik
Yitip gitmeye yüz tutmuş el sanatları şunlardır: Keçecilik, lögüncülük, kündeârılık, semercilik, saraçlık, nalbantlık, hasır dokumacılığı, kalaycılık, mutfaklık, urgancılık, aynalı çarık yapımı, kazazlık (ipekçilik), mumculuk, sabunculuk, yorgancılık, yemencilik		

Tokat geleneksel el sanatlarından bazıları unutulmuş olsa da bakırcılık, yazmacılık, dokumacılık ve kuyumculuk hala varlığını sürdürmektedir.

Geleneksel yetişkin oyunları, halk kültürü içinde kendine yer bulmuş, özellik arzeden ve eğlence imkânının kısıtlı olduğu dönemlerde topluca oynanan, hiciv, zekâ, hareket kabiliyeti gibi özellikleri barındıran etkinliklerdir. Tokat'a ait yetişkin oyunları da çok çeşitlilik göstermekte (Tablo 19), ancak günümüzde bunlar sadece kayıt altına alınmış bilgiler olarak kalmıştır.

<sup>66</sup>Zeliha Sarıkaya Hünereel - Birnaz Er, "Halk Kültürünün Tanıtılmasında El Sanatlarının Yeri ve Önemi," *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, C 1/S.1, Ocak 2012, s.179-190.

<sup>67</sup> Ülkü vd., *agm*

**Tablo 19.**Tokat Yöresine Ait Yetişkin Oyunları<sup>68</sup>

<b>Oyun Adı</b>			
Simsim	Gidi Gidi Mestane	Kasap	Emine Can Oyunu
Dede (Arap Oyunu)	Sivdi	Sınır Taşı	Kama Oyunu
Bemek Oyunu	Geçili	Arı Sağma	Karnım Ağrısı Oyunu
Deve	Vız	Top Ateş	Oturak Oyunu (Hiso-Huso)
Tilki	Faş-Füş	Kim Vurdu	Allılar
Fare	Kız Kaçırma	Pazarıcı Oyunu	Tombul Makine
Kedi	Yüzük Saklama	Hastaneye Gittim	Alaylı Bulaylı
Hemecük	Çiftçi Baba	Gül Oğlan	Karadut Oyunu
Matur Oğlum	Koyun Gütme Oyunu	Tartı Oyunu	Ebenin Yaptığını Yapma
Sarı Yılan	Sırık	Kilim Dokuma Oyunu	

Eğlence seçeneklerinin sınırlı olduğu eski günlerden beri topluca oynanan, ironi, zekâ ve fiziksel beceri gerektiren, belirli özelliklere sahip olan, halk kültüründe yer edinmiş ve birkaç nesildir oynanan oyunlar geleneksel oyunlar olarak tanımlanmaktadır. Geleneksel çocuk oyunları, geçmişin kanıtı oldukları ve geçmiş ile şimdiki zaman arasında kolektif hafıza oluşturma özelliklerinden dolayı kültürel peyzajın önemli konularındandır. Bu oyunlar ulusal, bölgesel ve yerel ölçeklerde benzersiz değerler içerir<sup>69</sup>. Yerel çocuk oyunlarındaki çeşitlilik, bir toplumun kültürel zenginliğinin de göstergesidir. Tokat kültürel peyzajı değerleri bu bakımdan da oldukça zengin çeşitlilik göstermektedir. Yöreye ait çocuk oyunları Tablo 20’de verilmiştir.

**Tablo 20.**Tokat Yöresine Ait Geleneksel Çocuk Oyunları <sup>70;71</sup>

<b>Araçla Oynanan Oyunlar</b>				
Çelik Oyunu (Güdek) Toktuma	Doku Çöp Oyun Kuş Toktu Tandırım Tav	Cirit Kötdeğ Uclama Bana Ateş Ver	Çöte Oyunu Topaç Şişe Dikme Oyunu	Tembel Tenekesi Hamam Kubbesi

<sup>68</sup> <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/tokat/>, son erişim tarihi: 23.04.2025.

<sup>69</sup> Aysun Çelik - Füsün Erduran Nemutlu, “Local Kids’ Games in the Cultural Landscape”. *Recent Researches in Science and Landscape Management*, ed. Recep Efe, Murat Zencirkıran, İsa Curebal, Cambridge Scholar Publishing, Newcastle upon Tyne 2018.

<sup>70</sup> Ülkü vd., *agm*.

<sup>71</sup> <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/tokat/>, son erişim tarihi: 23.04.2025.

TOKAT'IN KÜLTÜREL PEYZAJ DEĞERLERİ

Çemberden Geç Yerine Dön Dört Çubuk	Hedef On İki		Mil Oyunu	Kayış Kızdı
<b>Aletsiz Oyunlar</b>				
Kavun Karpuz Bum Kazan Kara	Çatlak Patlak Cız Ara Gitti	Mendilim Dört Köşe Deve Cüce (Yattı Kalktı)	Ali Baba Saa- tin Kaç (Tilki Tilki Saat Kaç)	Anne Davul Zurna 1-2-3 Köşe Kap- maca İstanbul'dan Şeker Aldım
<b>Topla Oynanan Oyunlar</b>				
Kuyu Topu Oyunu Hava Stopu Toplu Saklam- baç	Daire Oyunu Daire Topu	Concon (Can) Oyunu Tünel Topu	Al Da Vur	Al Kardeşim Bal Kardeşim Yakan Top (Can)
<b>Tahmin Oyunları</b>				
Geldi Geçti Kim Geçti Renk Tut- maca	Nesi Var Geçti Geçti Kim Geçti	Nesi Gerek	Tek Mi Çift Mi	El El Üstünde
<b>Kâğıt Üzerinde Oynanan Oyunlar</b>				
Katil Kim İsim-Eşya-Şehir	Ebe Saat Kaç Tüttürmeç Tren	Keriz Sos	Bom İsim Bulmaca	Eşek
<b>Koşma, Kovalama, Yakalama, Kapma Oyunları</b>				
Kurt Ormanda Elim Sende Acı Tatlı Oyunu Altın Balık Oyunu Ege Mege Oyunu	Çıtlık Dede Esir Almaca Zeytin Zehir Üç Vurgulu Oyun Ali Baba Süt Pişti Mi	Meyve Sepeti Yumurta Kurt Koyun Kuzular Döndüm Kaç Oyunu	Şarkı Bitti Dolaptan Çı- kan Öcü Zimba Oyunu Davul Zurna Hey	Akşam Don Ateş Yerden Yük- sek Oyunu 11-12 Oyunu
<b>Atlama, Sıçrama Oyunları</b>				
Ayak Üstünden Atlama Dört Dombalak	Birdirbir Korumalı Eşek	Uzun Eşek Semerim Eşek	Çadır Top Tüfek Ba- şına	Pinokyo

<b>Taş Oyunları</b>				
Dalye(7 Veya 9 Kiremit) Beştaş	Çizgili Taş Uyusun Oyunu Yirmitaş	Üçtaş Dokurcun Fotak	Dörttaş(Cız) Subera	Dokuztaş Kel Fotak
<b>Ezgili, Tekerlemeli Oyunlar</b>				
Yağ Satarım Bal Satarım Pembe Nine	Sarıyılan Alayla Bulayla	Seke Seke Karakuş	Denizde Dalga Eş Yetiş	Ellem Büllem Hastaneye Gittim

İnsanoğlu tarihsel süreçte çeşitli yerleşimler kurmuş ve bu yerleşimleri adlandırmıştır. Bu adlandırmaların yapılmasında yerleşimlere ve yakın çevrelerine ilişkin topografik özellikler, vejetasyon yapısı, hidrografik özellikler, ekonomik uğraşlar, inanç öğeleri gibi pek çok etken rol oynamıştır<sup>72</sup>. Yer adları, yerleşimlerin bulunduğu bölgenin tarihini ve kültürünü yansıması ile esasında o bölgenin kimliğini oluşturmuş<sup>73</sup>, kültürel peyzajına da değer katmıştır. Tokat'ta da çok eski dönemlerden itibaren adı değişmeyen, adını günümüzde bile hala korumuş olan mahalle adları vardır. Çavdar'ın çalışmasından<sup>74</sup> yararlanarak tespit edilen Tokat Mahalle adları Tablo 21'de verilmiştir.

**Tablo 21.** Tokat'ta Günümüzde de Hala Aynı İsimle Varlığını Sürdüren Mahalle Adları

<b>Mahalle Adı</b>	<b>Mahalle Adı</b>	<b>Mahalle Adı</b>	<b>Mahalle Adı</b>
Akdeğirmen	Cemalettin	Kabe-i Mes-cit	Seyitnecmettin
Büyükbeybağı	Çay	Mahmut-paşa	Soğukpınar
Cami-i Kebir	Hocaahmet	Semerkant	Yarahmet

<sup>72</sup> Mesut Güzel – Pervin Yeşil "Ordu ilindeki mahalle adlarının doğal ve kültürel peyzaj öğeleri bağlamında incelenmesi." *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C 11/ S. 3, Mayıs 2021, s.763-776.

<sup>73</sup> Bayram Durbilmez–Fatma Tekin, "Nevşehir Yöresi Yerleşim Adları Üzerine Bir Değerlendirme", *Folklor/Edebiyat*, C 20/S.77, 2014, s.113-132.

<sup>74</sup> Necati Çavdar, "Temettüat Kayıtlarına Göre Tokat Mahallelerinde Yaşayan Yahudilerin Sosyal ve Ekonomik Durumları (1844-45)", *İçinde: Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu (25-26 Eylül 2014) Bildiriler I*, 2015, s. 327-250.

## TOKAT'IN KÜLTÜREL PEYZAJ DEĞERLERİ

Coğrafi işaret, bir ürünün kaynağını, karakteristik özelliklerini ve ürünün söz konusu karakteristik özellikleri ile coğrafi alan arasındaki bağlantıyı gösteren ve garanti eden kalite işaretidir. Belirgin bir niteliği, ünü veya diğer özellikleri bakımından kökenin bulunduğu yöre, alan, bölge veya ülke ile özdeşleşmiş ürünü gösteren işarettir. Coğrafi işaret tescili ile kalitesi, gelenekselliği, yöreden elde edilen hammadde ile yerel niteliklere bağlı olarak belli bir üne kavuşmuş ürünlerin korunması sağlanır. Gıda, tarım, maden, el sanatları, sanayi ürünleri coğrafi işaret tesciline konu olabilmektedir<sup>75</sup>. Belirli bir coğrafi konuma özgü ürünleri ve geleneksel yöntemlere göre yapıldığını konu aldığından kültürel peyzaj değerler bakımından önemlidir. Tokat, çoğunlukla gıda ürünlerinde coğrafi işaretli ürünleri olan bir kültürel peyzajdır. Bunlar Tablo 22'de listelenmiştir.

**Tablo 22.** Tokat'ın Coğrafi İşaretleri<sup>76</sup>

Ürün Adı	Tescil Tarihi	Ürün Adı	Tescil Tarihi
Zile pekmezi	17.11.2009	Reşadiye Kırmızı Pezik Turşusu	21.08.2023
Niksar cevizi	17.12.2013	Tokat üzüm tarhanası	09.07.2024
Turhal yoğurtmaçı	28.01.2014	Tokat karakaya kuzu eti	19.02.2024
Tokat kebabı	31.07.2015	Tokat kızık kilimi	19.12.2024
Zile kömesi	01.11.2017	Tokat yazması	26.02.2020
Erbaa narince bağ yaprağı	05.12.2017	Tokat honçası	26.10.2021
Tokat Narince Salamura Asma Yaprağı	28.02.2019	Zile beji mermeri	26.01.2023
Tokat Çöreği	17.09.2021	Tokat aynalı çarık	04.02.2025
Tokat Ekmeği	17.09.2021	Tokat bileziği/ Tokat mengil kolluğu	06.08.2021
Tokat Yağlısı	17.09.2021	Reşadiye hamam kesesi	21.08.2023
Tokat Bez Sucuk	03.01.2022	Tokat perpereli küpesi/ Tokat pırpırlı küpesi	27.08.2021
Erbaa Katmeri	06.06.2023		

<sup>75</sup> <https://www.turkpatent.gov.tr/cografisi-isaret>, son erişim tarihi: 27.04.2025.

<sup>76</sup> <https://ci.turkpatent.gov.tr/veri-tabani>, son erişim tarihi: 27.04.2025.

## SONUÇ

Kültürel peyzaj, Uluslararası Doğa Koruma Birliği (IUCN) tarafından “Kültürel ve doğal kaynakları bu bağlamda yaban hayatı ve evcil hayvanları içeren, tarihi bir olay ve bir etkinlikle birlikte olan ya da çeşitli kültürel ve estetik değerler sergileyen coğrafi alanlar”<sup>77</sup> olarak tanımlanmıştır. Bir toplumun bireylerini birbirlerine bağlayan en önemli öge, ortak geçmişe sahip olmalarıdır. Ortak geçmişlerinde sahip oldukları en somut örnekler ise; yaşadıkları yer ve sahip oldukları kültürel değerlerdir. Dünya üzerinde oldukça fazla çeşitliliğe sahip olan kültürel peyzaj alanları, insanoğlunun sosyal gelişiminin, yaratıcılığının, ruhsal zenginliğinin aynalarıdır ve ortak kimliğin parçalarını oluştururlar<sup>78</sup>. Bu mekanlar aynı zamanda hem eğitici hem de merak uyandıran mekânlardır<sup>79</sup>.

Türkiye’de kültürel peyzaj kavramı üzerine farkındalık düzeyi gelişmemiş olup, yeni yeni oluşmaya başlamıştır. Yeni ortaya çıkmaya başlayan bu kavram için farkındalık oluşturabilmek ve kamuoyunu bilinçlendirmek gerekmektedir. Bu çalışmanın da amacı; Tokat kültürel peyzaj değerlerini kayıt altına almak, Tokat’ın Dünya Kültürel Peyzaj Listesi’ne dahil edilebilmesi için farkındalık oluşturmak ve değerini anlamak / anlatmaktır.

Bu çalışmada, Tokat’ın UNESCO’nun belirlediği kriterler çerçevesinde kültürel peyzaj değeri taşıyıp taşımadığını belirlemek üzere Tokat’ın doğal ve kültürel peyzaj özellikleri incelenmiş, çok katmanlı kültürel peyzaj değerleri somut ve somut olmayan kültürel peyzaj değerleri olarak iki bölümde ele alınmıştır. Somut olan kültürel peyzaj değerleri kapsamında il ve ilçe düzeyinde olmak üzere arkeolojik sit ve doğal sit alanları, tescilli tarihi yapı ve alanları, anıt ağaçları belirlenmiştir. Somut olmayan kültürel peyzaj değerleri kapsamında da halk oyunları, yöresel müzikleri, yöresel yemekleri, şenlik ve festivalleri, kıyafetleri, el sanatları, yöresel yetişkin oyunları, yöresel çocuk oyunları, yaşatılan yer adları ve coğrafi işaretleri listelenmiştir.

Kültürel peyzaj hakkında UNESCO’nun belirlediği kriterler 12 başlıkta toplanmıştır. Tokat için derlenen tüm listeler, bu 12 kriter çerçevesinde değerlendirilerek Tokat’ın Kültürel Peyzaj değerleri ortaya konmuştur (Tablo 23).

<sup>77</sup> Emre Madran - Nimet Özgönül, *Kültürel ve doğal değerlerin korunması*, TMMOB Mimarlar Odası, Ankara 2005.

<sup>78</sup> Çelik - Erduran Nemitlu, age.

<sup>79</sup> Aysun Çelik Çanga, - Füsün Erduran Nemitlu, “Landscape Design For Sustainable Historical Places”. *Trends In Landscape, Agriculture, Forest And Nature Science* ed. Murat Zencirkıran, Cambridge Scholar Publishing, Newcastle upon Tyne 2020, s.146-153.

TOKAT'IN KÜLTÜREL PEYZAJ DEĞERLERİ

**Tablo 23.** UNESCO'nun "Dünya Mirası Sözleşmesinin Uygulanmasına Yönelik Operasyonel Kılavuzlar" da belirtilen Kültürel Peyzaj Değerleri Kriterleri Bakımından Tokat

UNESCO Kriteri	Tokat'ın Mevcut Durumu
Taşınmaz Kültür Varlığı İçermesi	İl genelinde olmak üzere; 17 tane Arkeolojik Sit 1 Kentsel Sit 1 Arkeolojik ve Doğal Sit 993 tescilli tarihi eser 54 tane Anıt Ağaç ( <i>Platanus orientalis</i> -Doğu Çınarı, <i>Pistacia lentiscus</i> -Sakız Ağacı, <i>Quercus robur</i> -Saplı Meşe, <i>Morus nigra</i> -Karadut, <i>Populus alba</i> -Ak Kavak, <i>Fagus orientalis</i> -Doğu Kayını, <i>Carpinus betulus</i> -Adi Gürgen, <i>Celtis australis</i> -Çitlenbik)
Kültürel Varlık İçermesi	Yöresel Halk Oyunları Çeşitliliği (Halay, bar, semah) Yöresel müzik çeşitliliği Yöresel yemek çeşitliliği Yöreye özgü şenlik ve festival çeşitliliği Yöresel kıyafet çeşitliliği Yöresel el sanatları çeşitliliği Yöresel yetişkin ve çocuk oyunları çeşitliliği Korunmuş yer adları Coğrafi işaretli ürün çeşitliliği (23 Adet)
Fosil Yatağı İçermesi	
Özel Tarım Türlerine Konu Olması	Tarım kültürü (bağcılık, meyvecilik, sebzeçilik, tarla tarımı) Yaylacılık kültürü (Akbelen-Bizeri, Batmantaş, Dumanlı, Karaçam Düden, Boğalı, Çamiçi, Topçam ve SelemenYaylaları) (hayvancılık)
Özel Jeolojik Oluşumlara Sahip Olması	Balhıca Mağarası (II. Derece Doğal Sit) Devini Mağarası Evrenköy Mağarası (II. Derece Doğal Sit) EfkeritVadisi (Arkeolojik ve Doğal Sit) Zinav Gölü ve kanyonu Kaplıcalar (Sulusaray Kaplıcası, Reşadiye Kaplıcası) Niksar Ayvaz suyu Kilise Suyu
Özel Bitki Türlerinin Yer Alması	Yerel endemik türlerden <i>Lilium akkusianum</i> Geofit bitkiler Mahlep, üzüm, kuşburnu, madımak...vb bitkiler
Biyolojik Çeşitliliğe Sahip Olması	Ekosistem çeşitliliğine sahiptir (orman ekosistemi, sulak alan ekosistemi, step ekosistemi, dağ ekosistemi) Floristik çeşitliliği (1086 bitki taksonu var)

AYSUN ÇELİK

	Alpin alanlarında (4 tür “çok tehlikede” olan 114 türden endemik bitkiler, geofitler bulunmakta) Fauna çeşitliliği (53 memeli türü, 60 kuş türü, 3 kaplumbağa, 8 kertenkele ve 4 yılan türü olmak üzere toplam 15 sürüngen türü var)
Ender Olması	
Estetik Değer Taşınması	Taşınmaz kültür varlıklarının sergilediği estetik değer Tarım alanlarının (ovaların) sergilediği estetik değer Yaylaların sergilediği estetik değer Doğal sit ve doğal peyzajların (dağ, göl, şelale vb) sergilediği estetik değer Sulak alanların sergilediği estetik değer
Kaybolmaya Yüz Tutmuş Olması	Kaybolmaya yüz tutmuş el sanatları: Keçecilik, lögüncülük, kündeğârlık, semercilik, saraçlık, nalbantlık, hasır dokumacılığı, kalaycılık, mutfaklık, urgancılık, aynalı çarık yapımı, kazazlık (ipekçilik), mumculuk, sabunculuk, yorgancılık, yemenicilik, dericilik, at arabası yapımıcılığı, demircilik. Endemik türlerden 4 tanesi tehlike kategorisi bakımından” çok tehlikede” grubunda yer almaktadır.
Doğa Tarihinde Simge Olması	
Çevredeki Yaşamdan Referans Almasıdır	

Bir yerin uluslararası tanınırlığı olan kültürel peyzaj kategorisinde değerlendirilebilmesi için UNESCO tarafından belirlenmiş 12 kriterden Tokat’ın taşıdığı kriterler şunlardır;

- ✓ Taşınmaz Kültür Varlığı İçermektedir
- ✓ Kültürel Varlık İçermektedir
- ✓ Özel Tarım Türlerine Konu Olmaktadır
- ✓ Özel Jeolojik Oluşumlara Sahiptir
- ✓ Özel Bitki Türleri Yer Almaktadır
- ✓ Biyolojik Çeşitliliğe Sahiptir
- ✓ Estetik Değer Taşımaktadır
- ✓ Kaybolmaya Yüz Tutmuş Peyzaj Değerleri Bulunmaktadır

Tokat’ın kültürel peyzaj değerlerine konu olan en güçlü yönü taşınmaz kültür varlıkları ile somut olmayan kültürel değerlere sahip olmasıdır. Tarihî olayların izlerini ve kanıtlarını taşıyarak günümüze kadar gelen bu mekânların ve yapıların korunması ve sürekliliğinin sağlanması, bu mekânlarda kaybolan

görsel ve estetik uyumun yeniden kazandırılarak kentin en canlı ve çekici bölgeleri haline getirilmesi gerekmektedir. Tokat'ın doğal peyzaj özelliklerinin de korunması ve sürdürülmesi, yaşayan geleneksel kültürlerin korunması, kaybolan kültürlerin ortaya çıkarılması, yöresel sanatların, yöre halkı için iş kolu da oluşturabilecek şekilde yaşatılması, yerel halkın sahip oldukları değerlerin kıymetini anlamaları için bilinçlendirilmesi ve farkındalık oluşturulması önemli konulardır.

Tüm bu değerlendirmelerin sonucunda denebilir ki; Tokat doğal ve kültürel peyzaj değerlerini koruyarak bugüne taşıyan ender bir Anadolu kentidir. Tarihî süreç içerisinde birçok devlete ve beyliğe ev sahipliği yapmış olan Tokat, UNESCO'nun belirlediği 12 kültürel peyzaj kriterinden 8 kriteri taşımaktadır. Tokat'ın sahip olduğu bu değerler, onu diğer kentlerden ayırmakta, tanınırlığını arttırmakta, tercih edilme/edilmeme sebebini oluşturmakta, kente özgün bir değer katmaktadır. Bu durumda, Tokat'ın UNESCO Dünya Kültür Miras alanı olarak aday olma potansiyelinde bir kültürel peyzaj alanı olduğunu söylemek mümkündür.

**KAYNAKÇA**

- Afyoncu, Erhan, "Osmanlı Döneminde Tokat", *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu, 25-26 Eylül 2014, Bildiriler*, Salmat Basım Yayıncılık, Ankara 2014, s. 17-24.
- Arı, Yılmaz,- Köse, Abdullah, "İnsan-Çevre Etkileşimini Yorumlamada Yeni Bir Alternatif: Kültürel Coğrafya". *Ulusal Coğrafya Kongresi*, 2005, s. 51-59.
- Artun, Erman, *Türk Halk Bilimi*, Karahan Kitabevi, Adana 2011.
- Baylan, Emel, "Kültürel Peyzaj ve Yere Bağlılık: Van Kenti Örneği", *Yuzuncu Yıl University Journal of Agricultural Sciences*, C 9/ S. 1, Mart 2019, s. 10-23.
- Beşirli, Hayati, "Yemek, Kültür ve Kimlik", *Millî folklor*, C 22/S. 87, 2010, s. 159-169.
- Biröl, Gaye, "Bir Kentin Kimliği ve Kervansaray Oteli Üzerine bir değerlendirme", *Arki-tekt Dergisi*, S. C 514/ S.1, Kasım 2007, s. 46-54.
- Bozkurt, Selvinaz Gülçin, "Kentleşmenin Safranbolu (Karabük)'nun Kültürel Peyzaj Değişimi Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi", *Journal of the Institute of Science and Technology*, C 12/ S. 1, Ocak 2022, s. 476-488.
- Bozkurt, Selvinaz Gülçin, "Kahramanmaraş Depremi Sonrasında Hatay'da Kaybolan Kültürel Peyzaj Değerlerinin Analizi", *Journal of Architectural Sciences and Applications*, 8. Special Issue, Ekim 2023, s. 124-141.
- Çapar, Gizem-Yenipınar, Uysal, "Somut Olmayan Kültürel Miras Kaynağı Olarak Yöresel Yiyeceklerin Turizm Endüstrisinde Kullanılması", *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, Special Issue 1, 2016, s. 100-115.
- Çavdar, Necati, "Temettüat Kayıtlarına Göre Tokat Mahallelerinde Yaşayan Yahudilerin Sosyal ve Ekonomik Durumları (1844-45)", *İçinde: Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu (25-26 Eylül 2014) Bildiriler I*, 2015, s. 327-250.
- Çelik, Aysun, "Tokat'ın Kentsel Donatı Alanları", *Kırsal Çevre Yıllığı*, Tokat 2009, s. 27-43.
- Çelik, Aysun – Erduran Nematlu, Füsün, "Local Kids' Games in the Cultural Landscape", *Recent Researches in Science and Landscape Management*, ed. Recep Efe, Murat Zencirkıran, İsa Curebal, Cambridge Scholar Publishing, Newcastle upon Tyne 2018.
- Çelik Çanga, Aysun-Erduran Nematlu, Füsün, "Landscape Design For Sustainable Historical Places". *Trends In Landscape, Agriculture, Forest And Nature Science* ed. Murat Zencirkıran, Cambridge Scholar Publishing, Newcastle upon Tyne 2020, s. 146-153.
- Durbilmez, Bayram-Tekin, Fatma, "Nevşehir Yöresi Yerleşim Adları Üzerine Bir Değerlendirme", *Folklor/Edebiyat*, C 20/ S. 77, 2014, s. 113-132.
- Erduran, Füsün – Uzun, Osman – Çetinkaya, Gülay – Dilek, Figen-Açıksöz, Sebahat, "Determination of The Cultural Landscape Values Of Lake Suğla in Turkey", *Journal of Food Agriculture & Environment*, C 10/ S. 2, Nisan 2012, s. 949-955.

- Erduran Nemutlu, Füsün-Ketenci, Sedanur, "Köy Yerleşiminde Kültürel Peyzaj Kapsamında Peyzaj Tasarımı Ulupınar." *Uluslararası Kırsal Turizm ve Kalkınma Dergisi*, C 7/ S. 2, 2023, s. 1-16.
- Fowler, Peter, "World Heritage Cultural Landscapes, 1992–2002: A Review and Prospect", *Cultural Landscapes: The Challenges of Conservation*, November 2002, s. 16-33
- Goldblatt, Joe Jeff., *Special Events: Best Practice in Modern Event Management*, Van Nostrand Reinhold, New York 1997.
- Güzel, Mesut-Yeşil, Pervin, "Ordu İlindeki Mahalle Adlarının Doğal ve Kültürel Peyzaj Ögeleri Bağlamında İncelenmesi", *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C 11/ S. 3, Mayıs 2021, s. 763-776.
- Halaç, Hicran Hanım-Şahin, Esra, "Kültürel Peyzaj Bağlamında Yalvaç İlçesinin Değerlendirilmesi", *Kültür Araştırmaları Dergisi*, S. 13, Haziran 2022, s. 333-356.
- Lynch, Kevin, *The Image of the City*, The M.I.T Press, Cambridge 1960.
- Madran, Emre – Özgönül, Nimet, *Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması*, TMMOB Mimarlar Odası, Ankara 2005.
- Oğuz O., "Açılış Konuşması", *Üçüncü Milletlerarası Yemek Kongresi 7-12 Eylül, Ankara, Konya Kültür ve Turizm Vakfı Yayınları, Aralık 1990, s. 1-221.*
- O'Hare, Daniel, "Interpreting the Cultural Landscape for Tourism Development", *Urban Design International*, C 2/ S. 1, March 1997, s. 33-54.
- Rössler, Mechtild, "World Heritage Cultural Landscapes: A UNESCO Flagship Programme 1992–2006", *Landscape Research*, C 31/ S. 4, January 2007, s. 333-353.
- Sarıkaya Hünerel, Zeliha-Er, Birnaz, "Halk Kültürünün Tanıtılmasında El Sanatlarının Yeri ve Önemi", *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, C 1/ S. 1, Ocak 2012, s. 179-190.
- Selman, Paul, *Planning at The Landscape Scale*, The RTPi Library Series, Routledge Taylor & Francis Group, New York 2006.
- Sivaslıgil, Mustafa Kemal-Kendir, Hakan-Arslan Emir, *Tokat İlinde Kültürel Miras Turizmi*, PA Paradigma Akademi Yayınları, Çanakkale 2024.
- Singh, R.P.B., "Rural Cultural Landscapes: Asian Vision Of Man Nature İnterrelatedness And Sustainability", *International Symposium on Sustainable Rural Landscape & Planning in Asia Pacific Region*, Seoul National University, Seoul, Korea, December 2011, p. 1-25.
- T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Doğu Karadeniz Projesi Bölge Kalkınma Başkanlığı, (STB.), *Doğu Karadeniz Turizm Master Planı Tokat İli Mevcut Durum Raporu*, Barlas İmar Planlama Müşavirlik Ltd. Şti., Ankara 2018.
- T.C. Tokat Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, *Tokat İli 2014 Yılı Çevre Durum Raporu*, Tokat 2015.

- T.C. Tokat Valiliği, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü, *Tokat 2021 Yılı Çevre Durum Raporu*, Tokat 2022.
- Terkenli, Theano S.-Skowronek, Ewa-Georgoula, Vasiliki “Landscape and Tourism: European Expert Views on an Intricate Relationship”, *Land*, 10/(3), March, 2021, s. 327.
- Tokat İl Nüfus ve Vatandaşlık Müdürlüğü, *İlimiz Nüfus Bilgileri*, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü, <https://www.nvi.gov.tr/tokat/ilimiz-nufus-bilgileri>, son erişim tarihi: 23.04.2025.
- UNESCO, *Cultural Landscapes: The Challenges of Conservation*, UNESCO World Heritage Centre, Paris 2003.
- Ülkü, Mehmet-Mutlu, Özlem-Bayram, İsmail-Özden, Nihan-Çetinkaya, Fatih, *Şehrimiz Tokat*. Ed.
- Mehmet Ülkü, T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, Tokat 2021
- Vural, Feyzan Goher, “Türk Kültürünün Aynası: Türküler”, *Fine Arts*, C 6/ S. 3, Temmuz 2011, s. 397-411.
- Yener, Gülistan-Gül, Atilla, “Kültürel Peyzaj Değeri Açısından Yörük Kültürünün İrdenmesi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, C 20/ S. 2, Haziran 2016, s. 197-205
- Yeter, Enis, *Kentsel Gelişme ve Kültür Değerleri*, Ankara Üniversitesi SBE Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2007.

#### **İnternet Kaynakları**

- <https://csb.gov.tr/anit-agaclar-makale>, son erişim tarihi: 27.04.2025.
- <https://www.kulturportali.gov.tr/portal/halk-oyunlari>, son erişim tarihi: 27.04.2025.
- <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/tokat/>, son erişim tarihi: 23.04.2025.
- <http://www.tokat.gov.tr/yoresel-yemeklerimiz>, son erişim tarihi: 23.04.2025.
- <https://hdl.handle.net/11467/3003>, son erişim tarihi: 27.04.2025.
- <https://www.turkpatent.gov.tr/cografisi-isaret>, son erişim tarihi: 27.04.2025.
- <https://ci.turkpatent.gov.tr/veri-tabani>, son erişim tarihi: 27.04.2025.